

بنیاد ملی

اقتصاد در روستا فقر و آسیب پذیری جوامع روستایی

سید محمد جعفر اصفهانی

استادیار موسسه پژوهشهای برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

فهرست مطالب

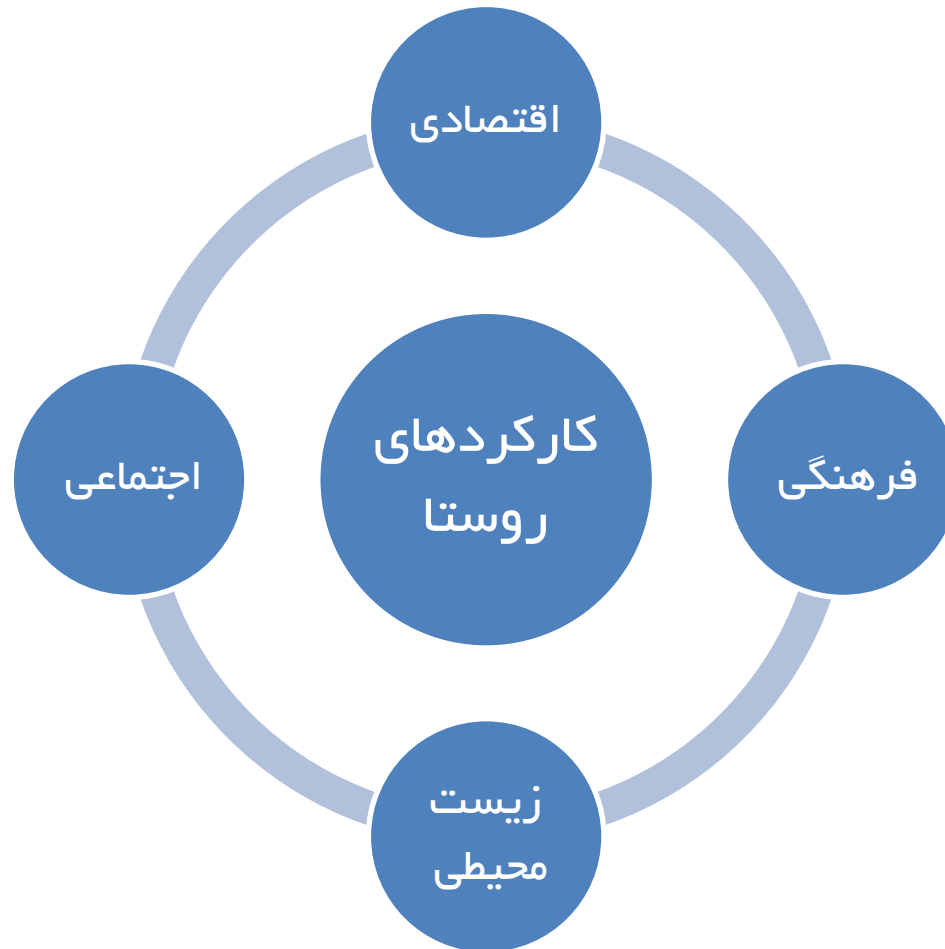
- ☐ مقدمه
- ☐ جایگاه روستا در اقتصاد ملی
- ☐ بررسی مسائل اجتماعی روستایی
- ☐ عدالت و توزیع درآمد در مناطق شهری و روستایی
- ☐ مفهوم فقر
- ☐ انواع فقر
- ☐ فقر روستایی (نگاه جهانی)
- ☐ مبارزه با فقر در ایران
- ☐ معیشت پایدار

مقدمه

• تعریف روستا:

- ✓ روستا واحد مبدا تقسیمات کشوری است که از لحاظ محیط زیستی (وضع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) همگن بوده که باحوزه و قلمرو معین ثبتي یا عرفی مستقل که حداقل تعداد ۲۰ خانوار یا صد نفر اعم از متمرکز یا پراکنده در آنجا سکونت داشته باشند و اکثریت ساکنان دائمی آن به طور مستقیم یا غیر مستقیم به یکی از فعالیتهای کشاورزی، دامداری، باغداری به طور اعم و صنایع روستایی و صید و یا ترکیبی از این فعالیتهای اشتغال داشته باشند و در عرف به عنوان ده، آبادی، دهکده یا قریه نامیده می شده است.
- ✓ توسعه پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به مثابه زیرنظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف نقش مؤثری در توسعه منطقه ای و ملی دارد.
- ✓ فضای روستایی را باید به صورت یک کل واحد و منسجم در نظر گرفت به طوری که تمامی ابعاد، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی، ساختاری، فناوری، نهادی – کارکردی در تعامل با یکدیگر بوده و متناسب با شرایط و توانمندی های ابعاد برشمرده شده، زمینه توسعه پایدار روستایی فراهم شود.

مقدمه

مقدمه

اهمیت روستا در اقتصاد کشور

- در اقتصاد کشور ایران روستا و روستایی همواره از چنان اهمیتی برخوردار بوده که می توان گفت سرنوشت کشور در هر دوره ای از تاریخ به سرنوشت روستا ها بستگی داشته است.
- در زمانهای دور (قبل از انقلاب مشروطه) که اقتصاد کشور ایران نفت نبود، گاز نبود، صنعت نبود، تولیدات روستاتنها منبع درآمد و تضمین کننده استقلال کشور بود و درآمدش به خزانه حکومتها اتصال داشت.

اهمیت روستا در اقتصاد کشور

- تقاضای روزافزون مواد غذایی و اهمیت استراتژیک آن
- اهمیت مواد خام کشاورزی بعنوان زمینه رشد صنعت
- نقش فرآورده های کشاورزی و گیاهی در صادرات کشور
- نقش روستا در حفظ و نگهداری از میراث ملی

اقتصاد روستایی

- اقتصاد روستایی علمی است که از عوامل مختلف طبیعی، اقتصادی اجتماعی، سیاسی، مالی، تجاری و صنعتی که در وضع یک کشاورز روستایی مؤثر است بحث میکند، و راه و روش اداره، طرق استفاده و رفع نیازهای کشاورزی را با ذکر نواقص و مشکلات بیان میکند.
- اقتصاد روستایی در کلیت خود جزیی از اقتصاد ملی محسوب می شود که با اقتصاد کشاورزی وابستگی متقابل دارد.

تفاوت اقتصاد کشاورزی و روستایی

- اقتصاد روستایی نشان دهنده کلیه فعالیتهای بخشهای اقتصادی در سطح روستاهاست ولی اقتصاد کشاورزی منحصرأ نشان دهنده فعالیت اقتصادی وابسته به کشاورزی در سطح ملی است.

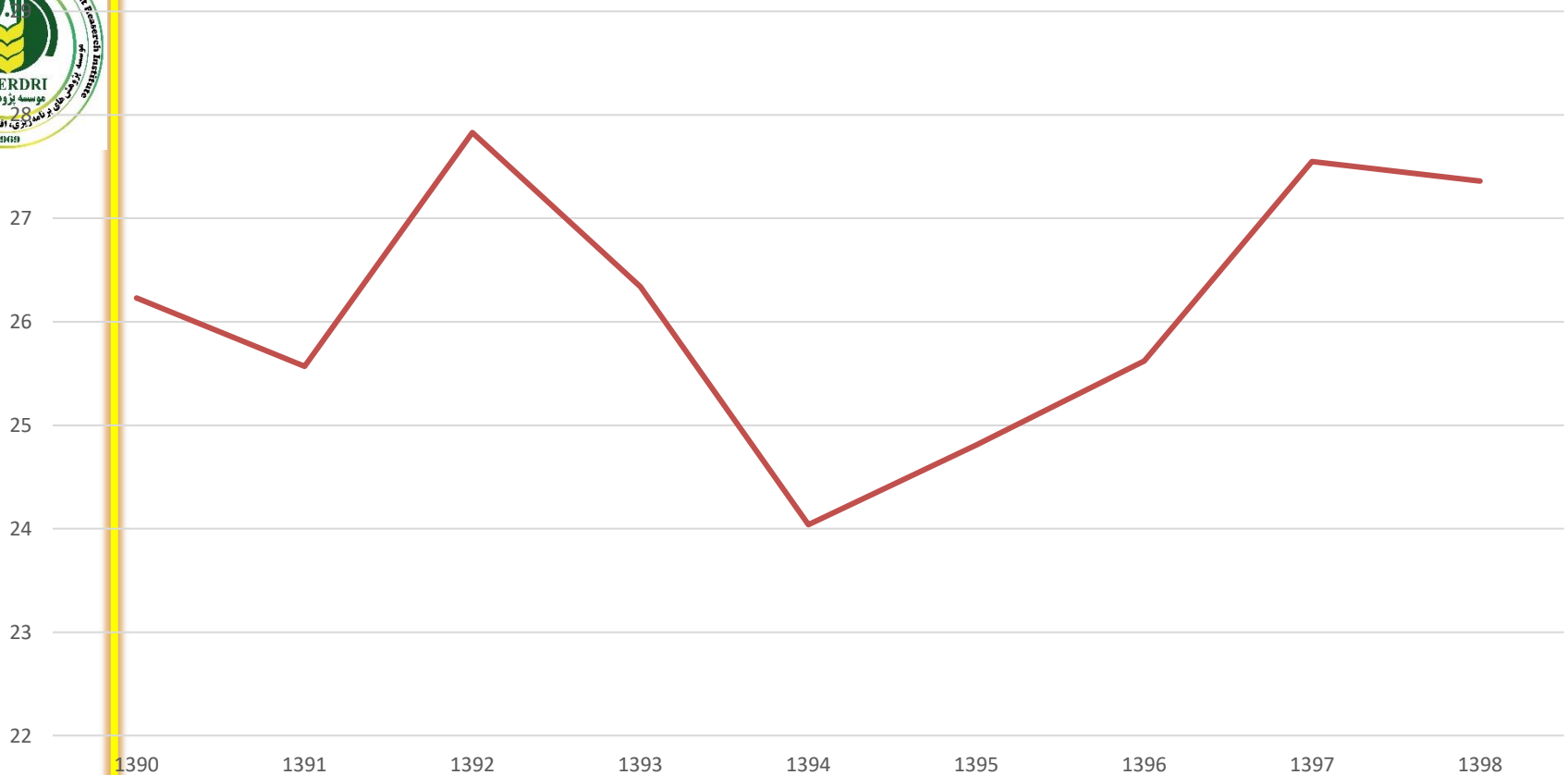
جایگاه اقتصاد روستا در اقتصاد ملی

- یکی از مولفه های مهم و تاثیر گذار در اقتصاد روستایی شناخت جایگاه روستا و متغیرهای آن مانند سهم روستا در اقتصاد ملی، میزان روستا نشینی، وضعیت و کیفیت جمعیت، میزان اشتغال، و سایر متغیرهای جمعیتی و اقتصادی است که شناخت آنها لازمه تحلیل اقتصاد روستایی است.

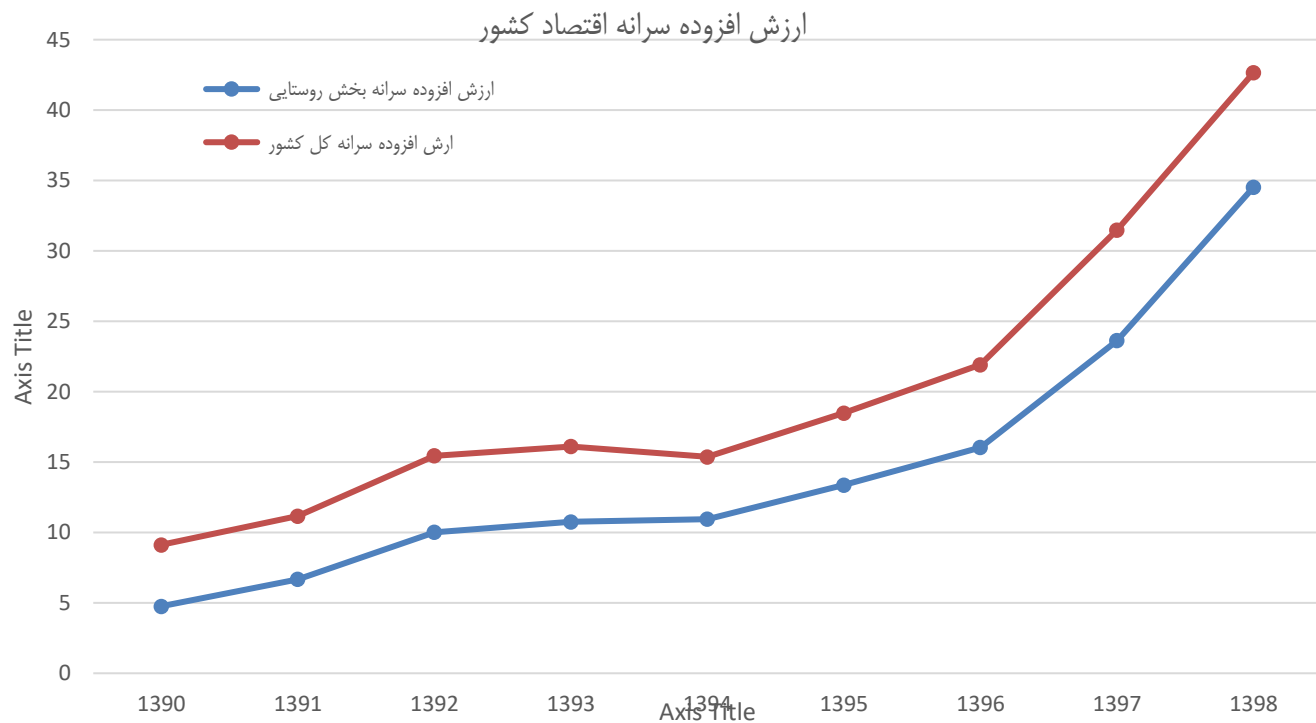
جایگاه روستا در اقتصاد ملی

سهم روستا در تولید ناخالص داخلی

مرکز آمار ایران، اقتصاد روستایی ایران، حساب تولید بخش های اقتصاد در حوزه روستایی سالهای 1390-1398

ارزش افزوده سرانه

مرکز آمار ایران، اقتصاد روستایی ایران، حساب تولید بخش های اقتصاد در حوزه روستایی سالهای 1390-1398

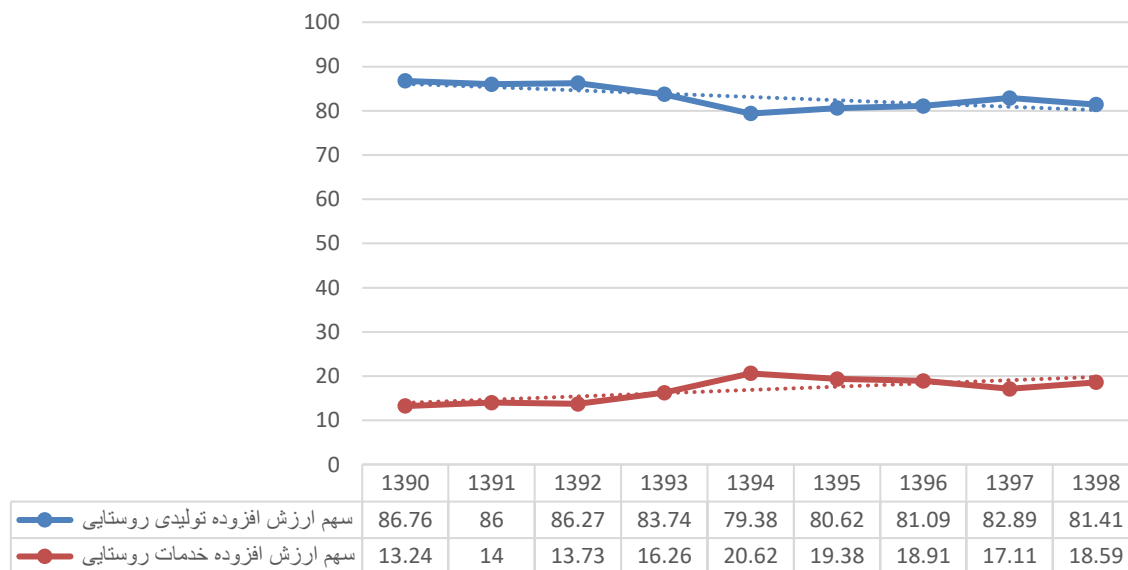
ترکیب فعالیتهای اقتصادی روستا

سهم ارزش افزوده هریک از بخشهای اقتصادی روستایی به کل تولید روستایی (درصد)

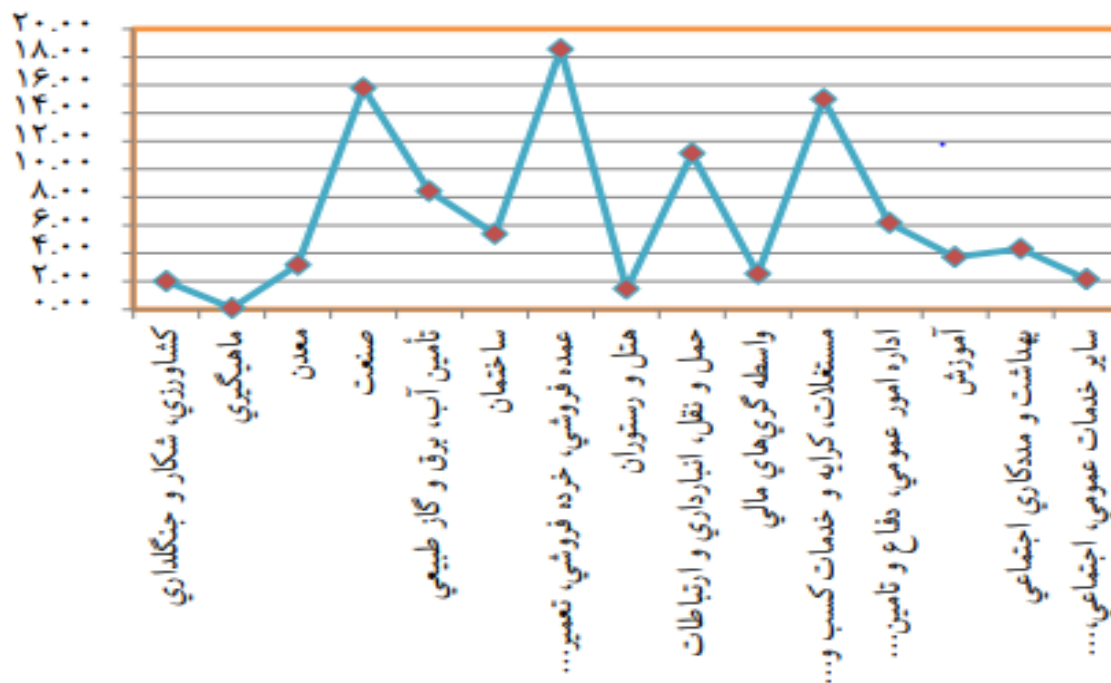

سهم بخش های تولیدی و خدماتی در ارزش افزوده مناطق روستایی

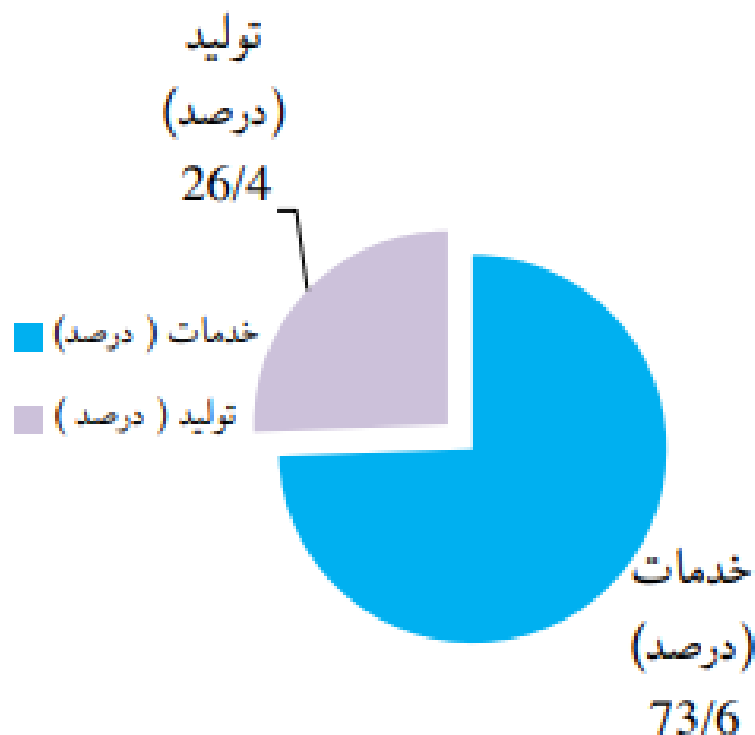
سهم بخش های تولیدی و خدماتی در ارزش افزوده مناطق روستایی

سهم ارزش افزوده فعالیتهای شهری

سهم بخش های تولید و خدمات در اقتصاد شهری

سهم بخش های تولیدی در اقتصاد روستا و شهر

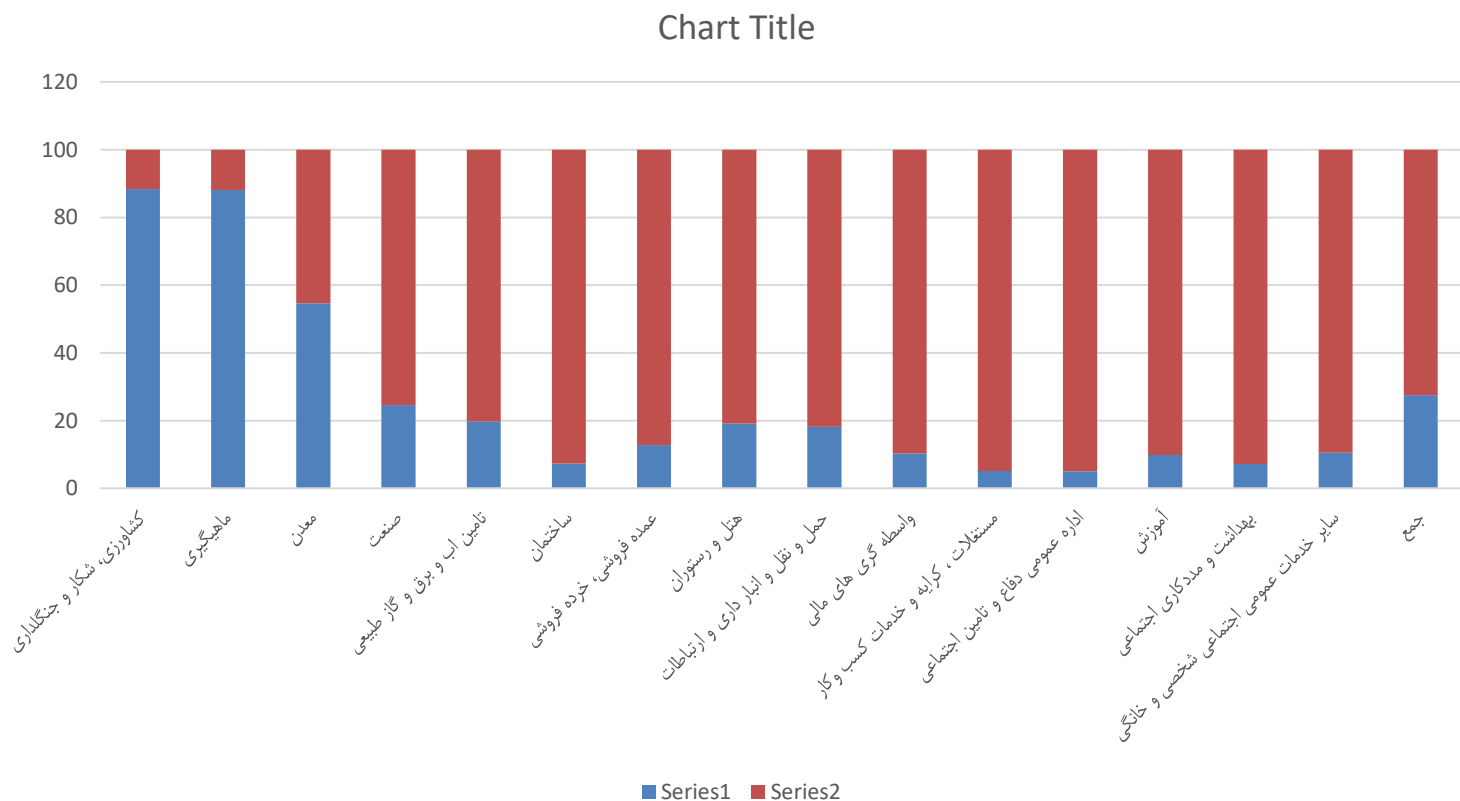

سهم بخش خدمات

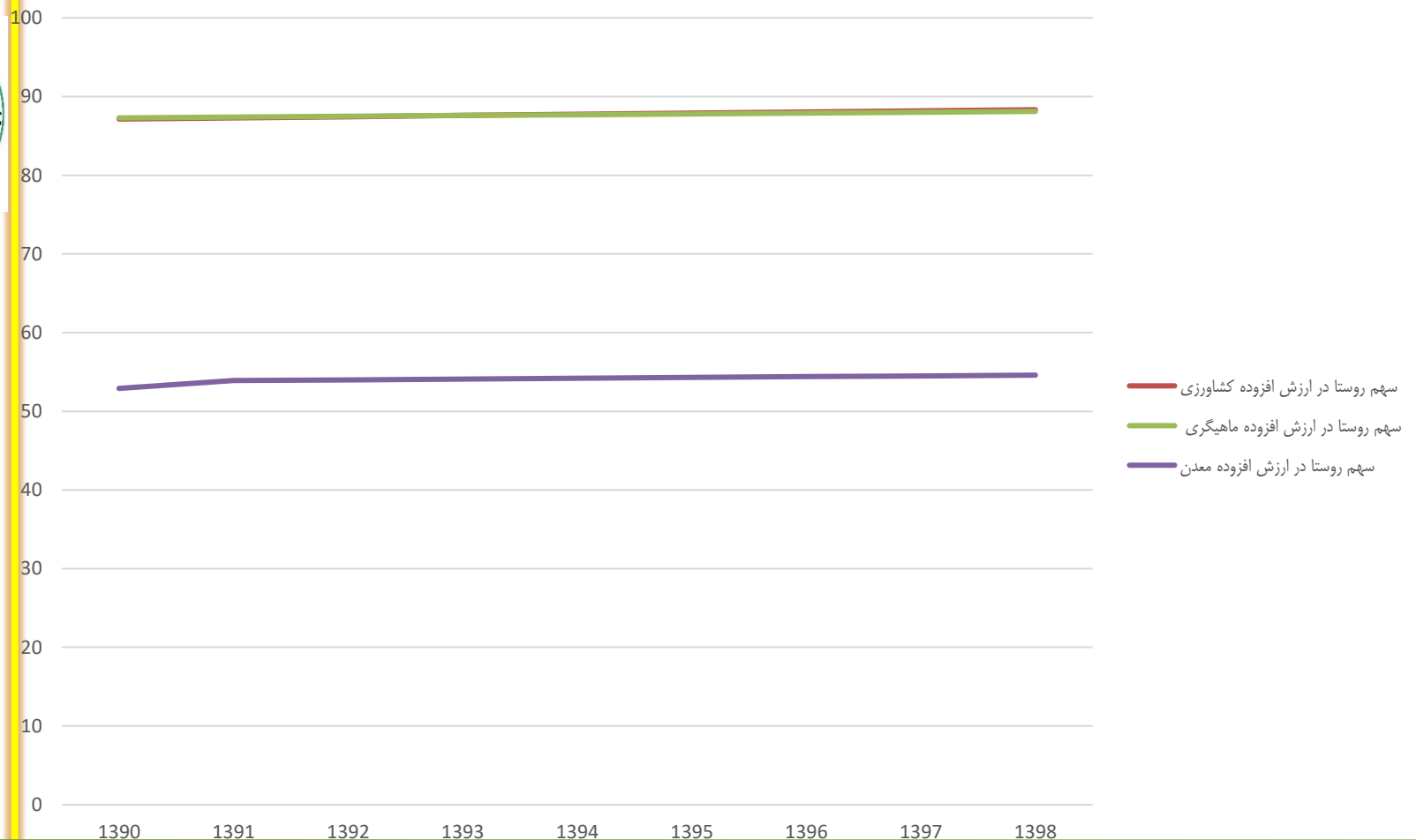
مرکز آمار ایران، اقتصاد روستایی ایران حساب تولید بخشهای اقتصاد در حوزه روستایی سال ۹۳

حساب های ملی به تفکیک شهر و روستا

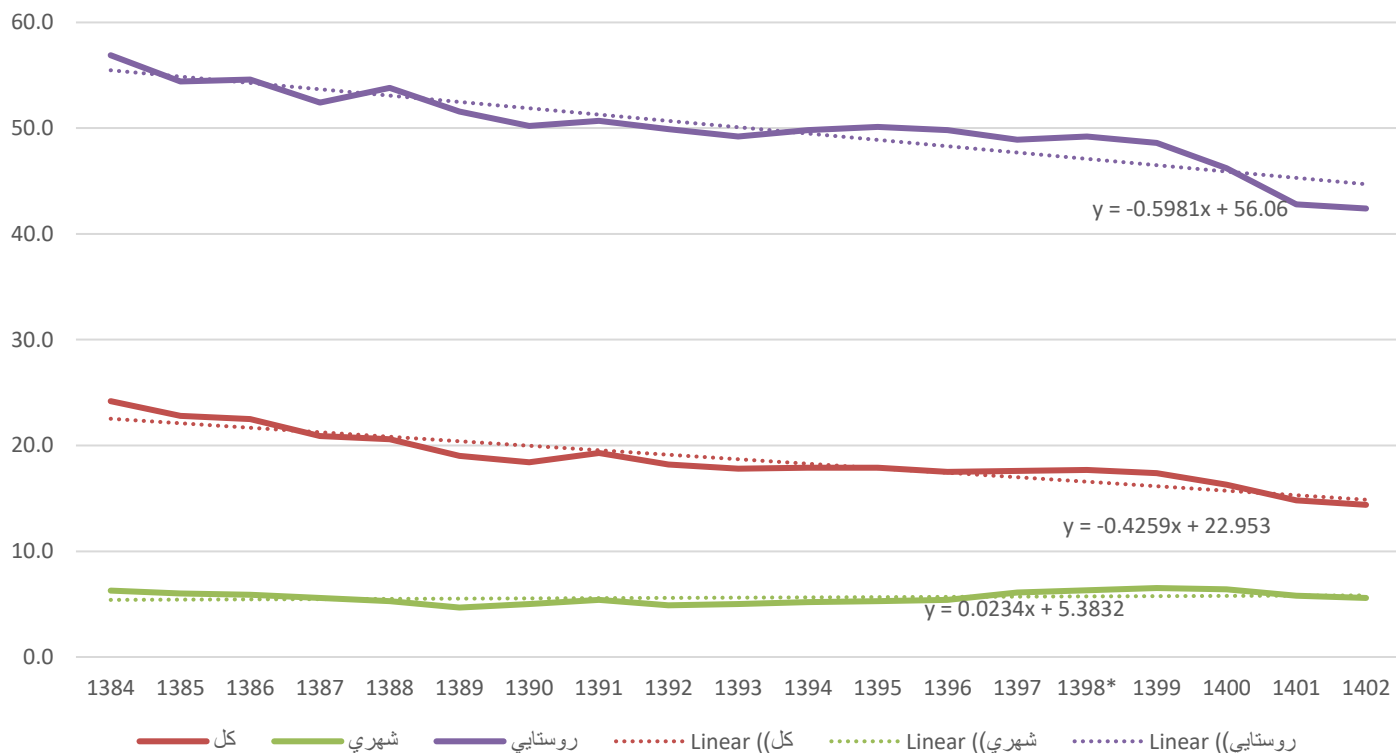

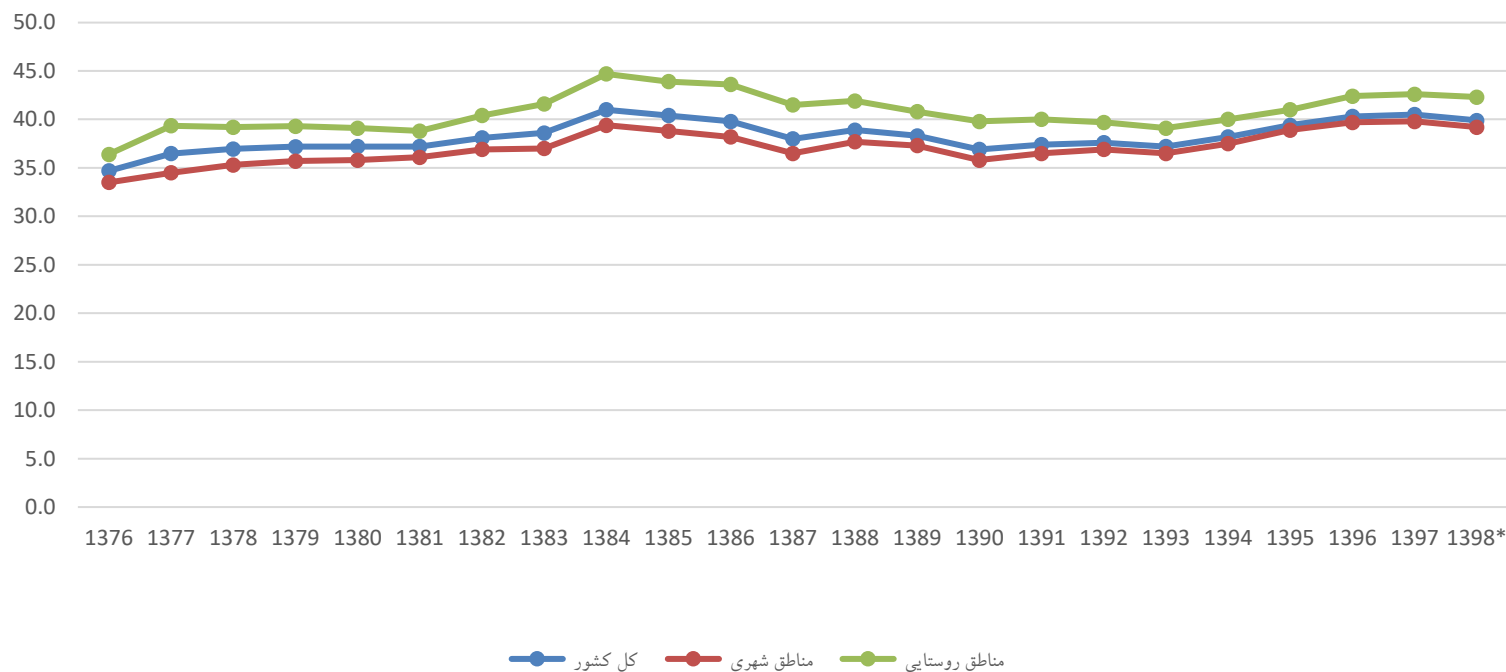
سهم روستا در ستانده کل اقتصاد به تفکیک بخش

سهم شاغلان بخش کشاورزی در مناطق شهری و روستایی

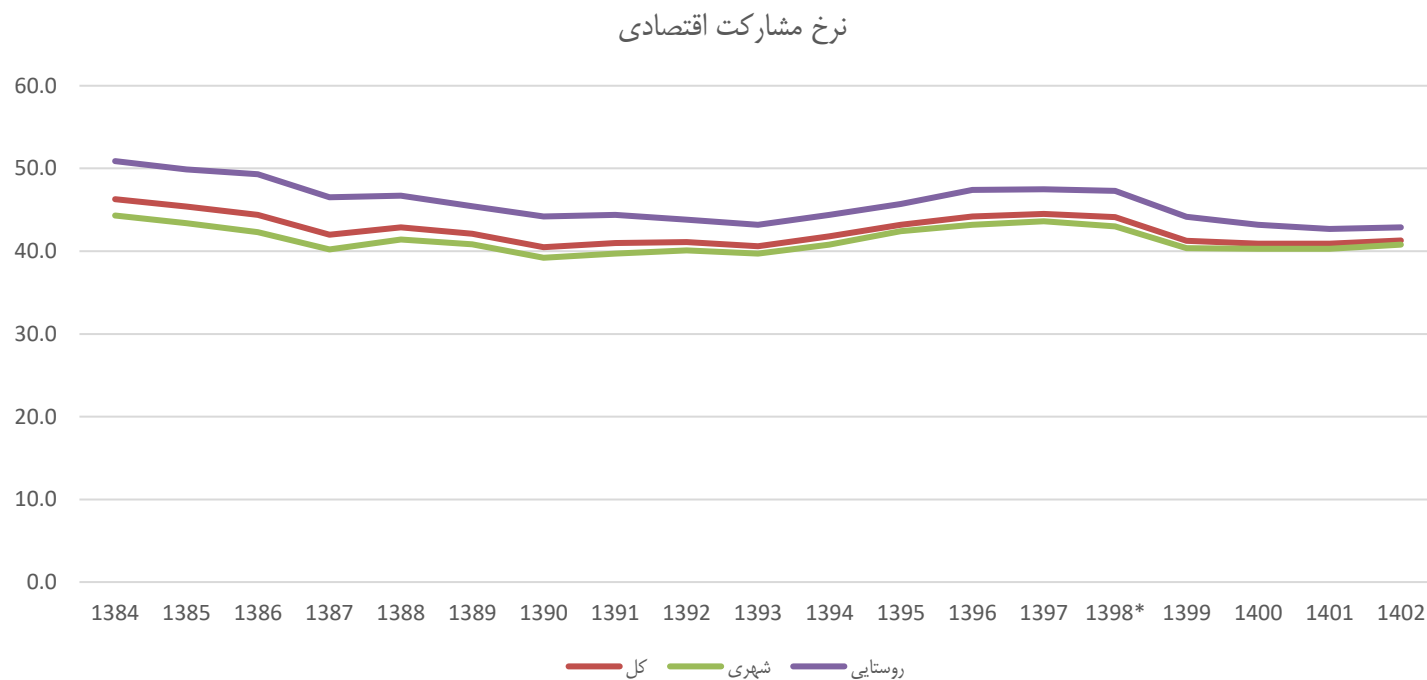

نرخ مشارکت اقتصادی در جوامع شهری و روستایی

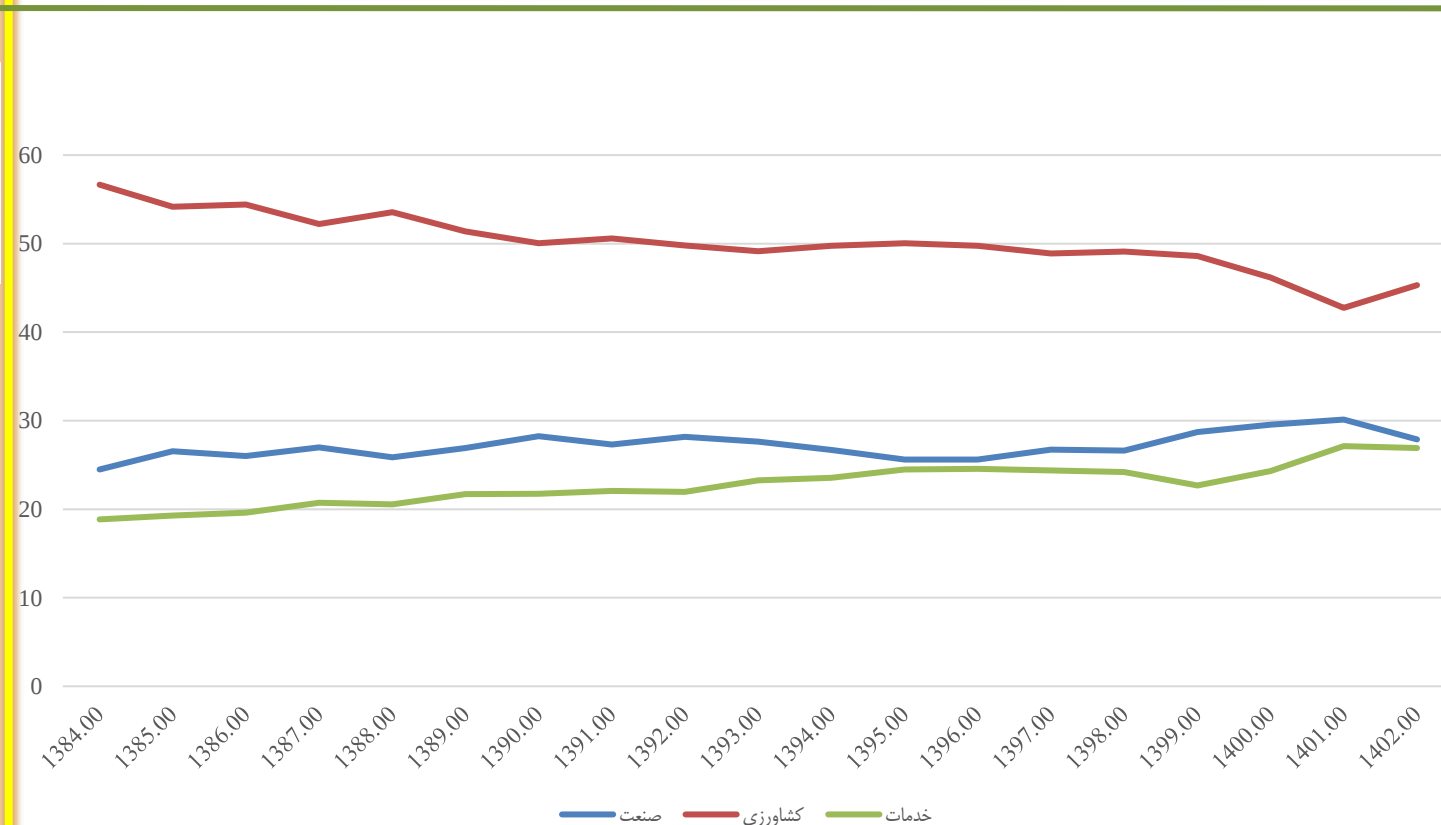
نرخ مشارکت اقتصادی در جوامع شهری و روستایی (جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر)

نرخ مشارکت اقتصادی در جوامع شهری و روستایی

نرخ مشارکت اقتصادی در جوامع شهری و روستایی (جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر)

سهم بخش های اقتصادی در اشتغال جوامع روستایی

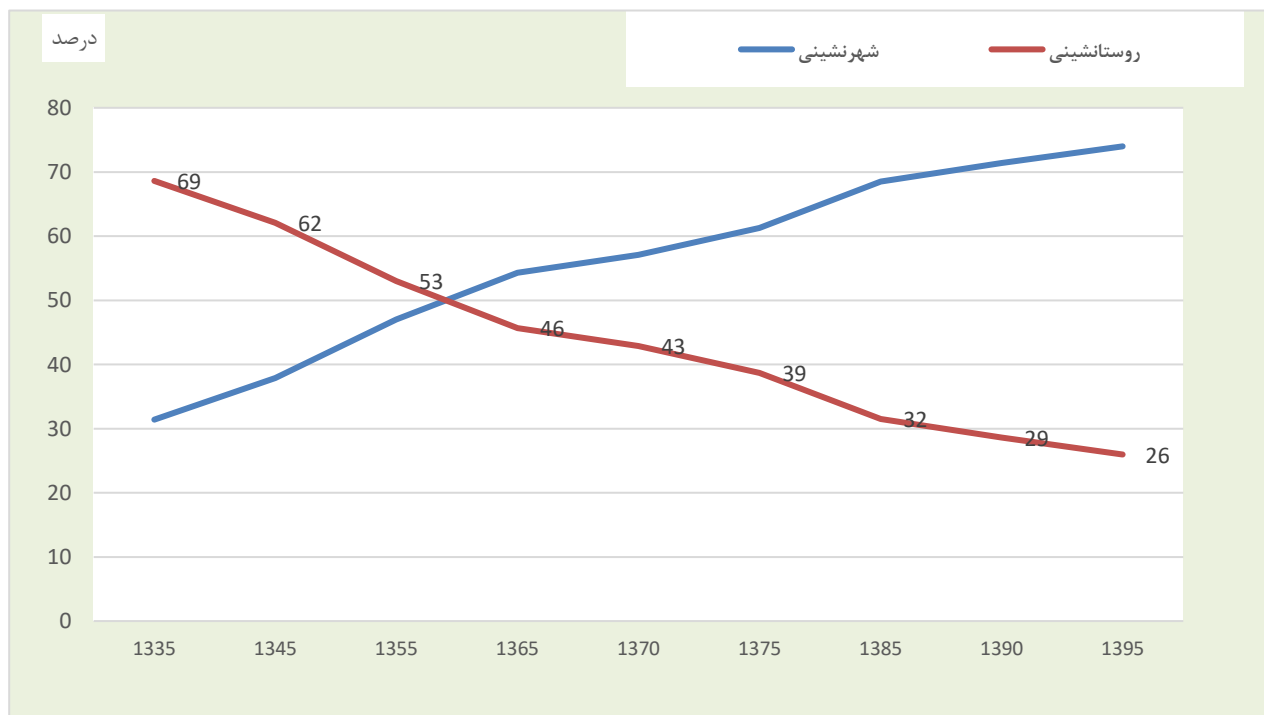
سهم بخش های اقتصادی در اشتغال جوامع روستایی

تحولات جمعیتی روستا

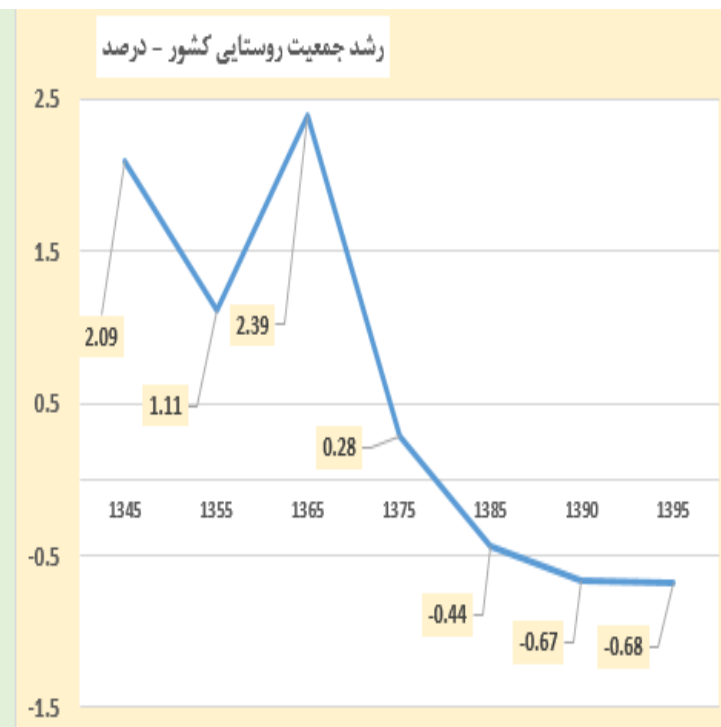
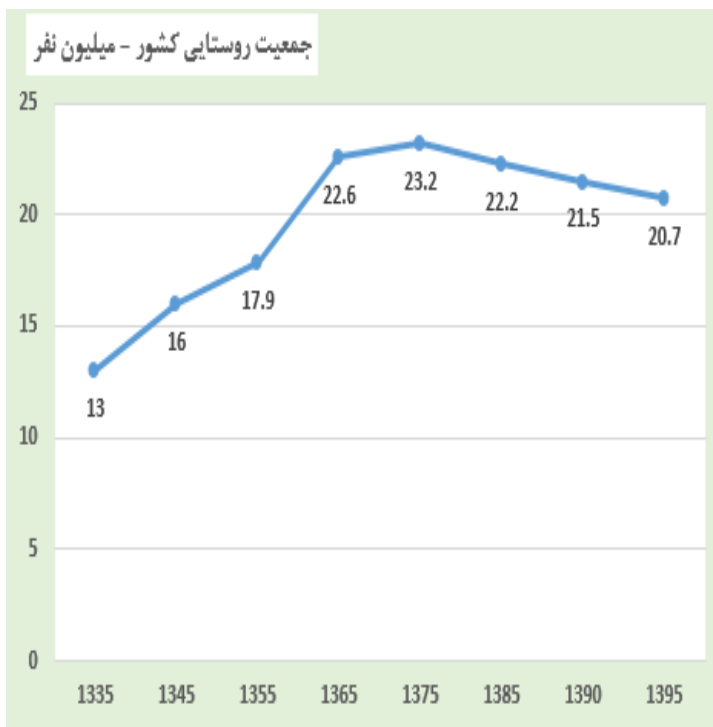
جمعیت

سال	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۴۰۰
سهم جمعیت شهری	۵۴	۶۱	۶۸	۷۱	۷۴	۷۶
سهم جمعیت روستایی	۴۶	۳۹	۳۲	۲۹	۲۶	۲۴

روند روستا نشینی و شهر نشینی

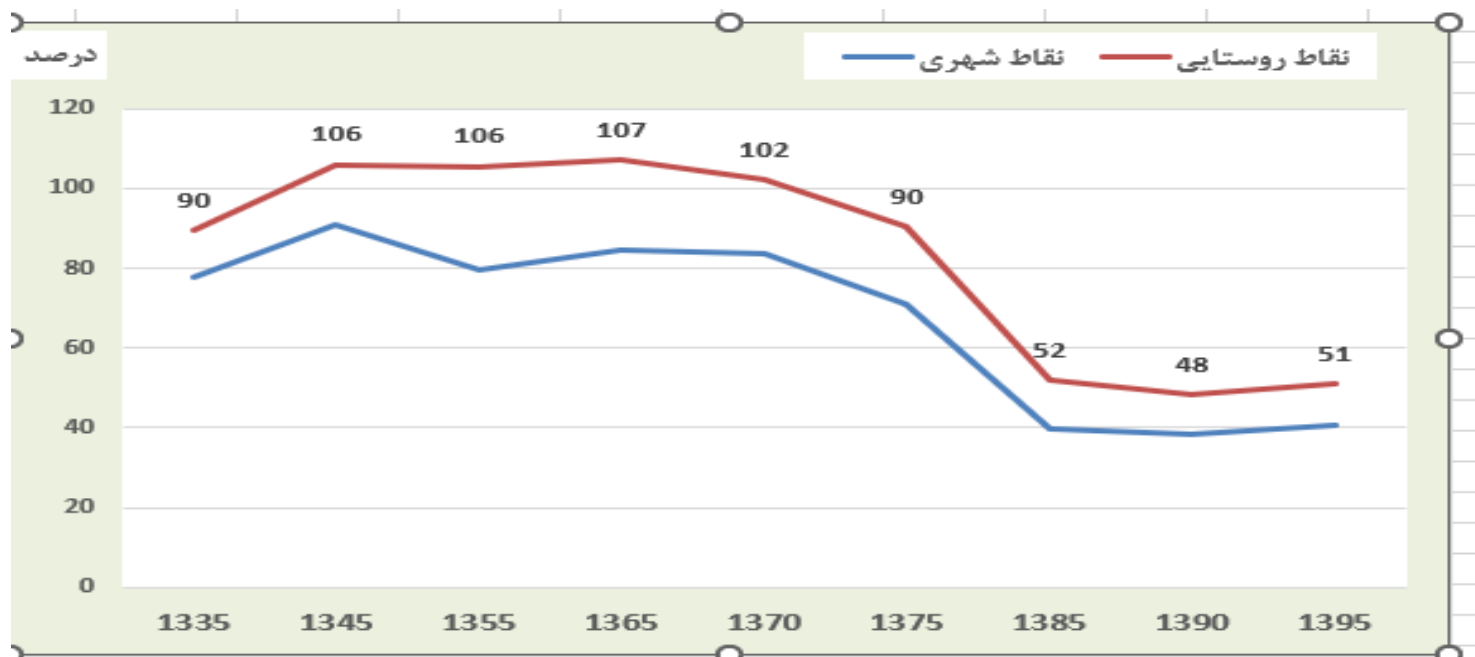

رشد جمعیت روستایی کشور

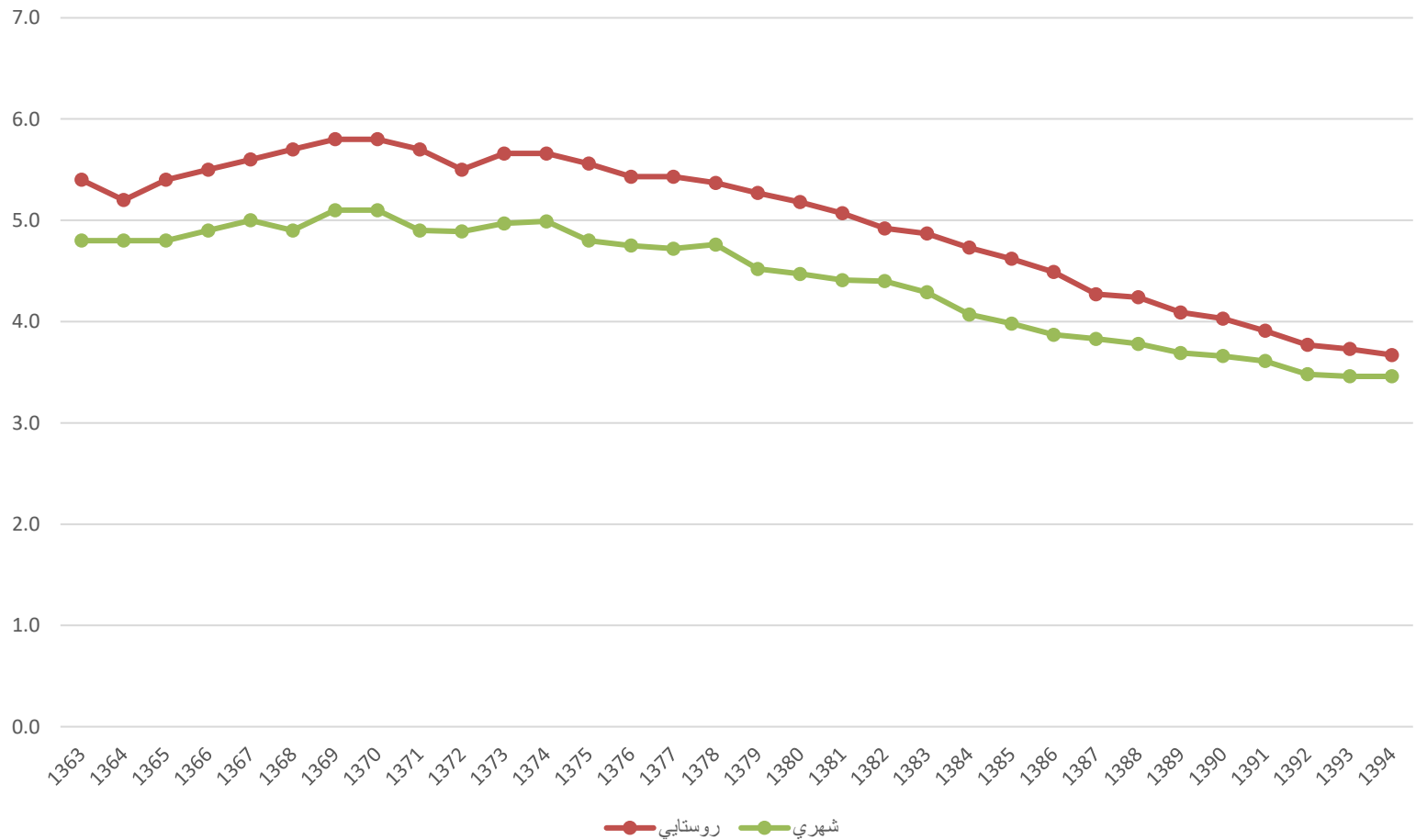

نسبت وابستگی

- حاصل تقسیم جمعیت خارج از سن فعالیت به جمعیت واقع در سن فعالیت است.

بعد خانوار

مهاجرت

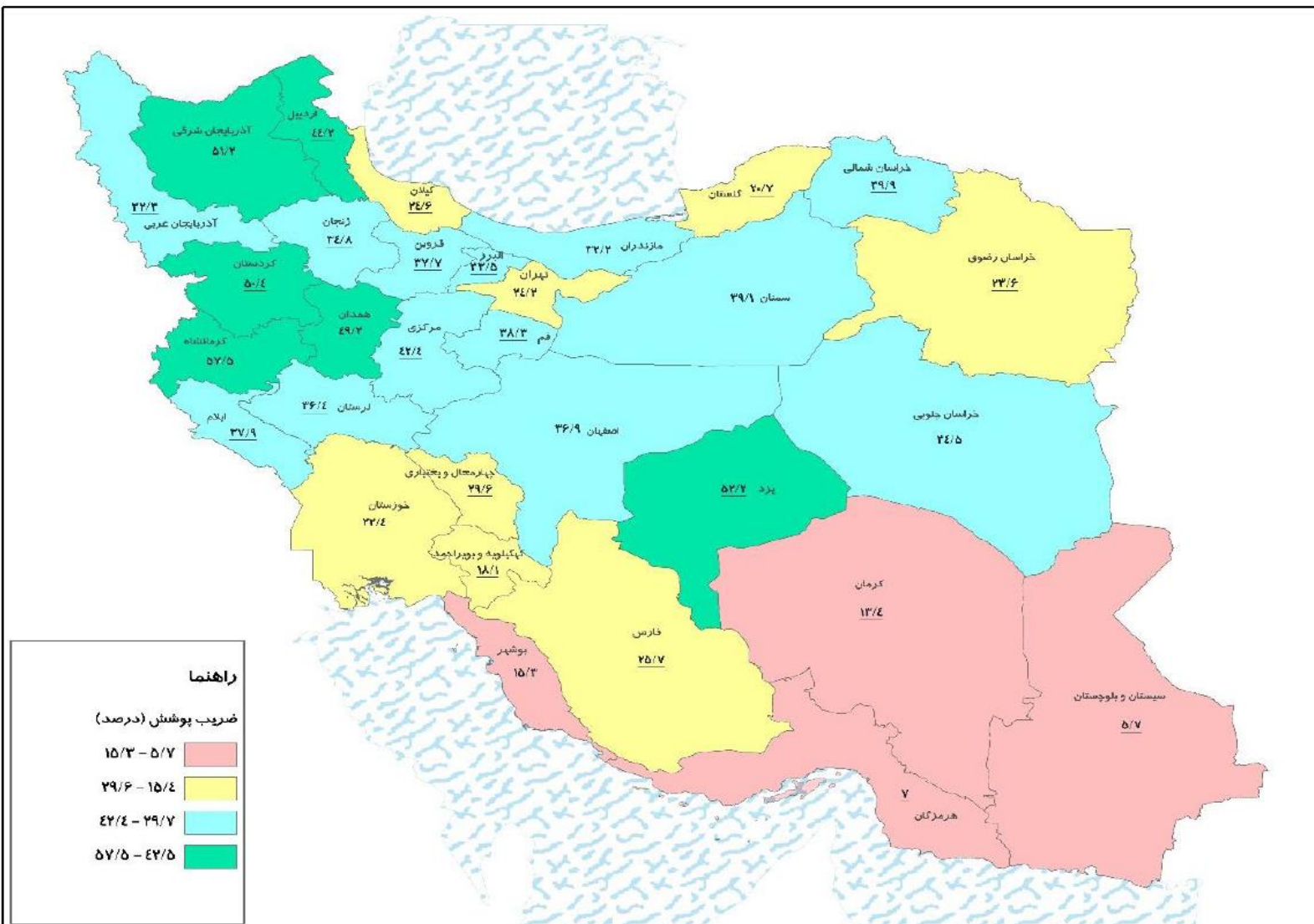
	مبدأ / مقصد	کل	شهری	روستایی	سهم شهری	سهم روستایی
۱۳۸۵ - ۹۰ (دوره ۵ ساله)	شهر	4014586	3259040	755546	58/9	13/7
	آبادی	1023959	655251	368708	11/8	6/7
	خارج از کشور	102519	78789	23730	1/4	0/4
	اظهار نشده	393602	309006	84596	5/6	1/5
	جمع کل	5534666	4302086	1232580	77/7	22/3
۱۳۷۵ - ۸۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	8389677	6385665	2004012	52/6	16/5
	آبادی	3394097	2330054	1064043	19/2	8/8
	خارج از کشور	260495	198159	62336	1/6	0/5
	اظهار نشده	103881	85832	18049	0/7	0/1
	جمع کل	1.2E+07	8999710	3148440	74/1	25/9
۱۳۶۵ - ۷۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	5602865	4062171	1540694	46/6	17/7
	آبادی	2833000	1889905	943095	21/7	10/8
	خارج از کشور	238331	137714	100617	1/6	1/2
	اظهار نشده	44574	32885	11689	0/4	0/1
	جمع کل	8718770	6122675	2596095	70/2	29/8
۱۳۵۵ - ۶۵ (دوره ۱۰ ساله)	شهر	2590957	1912240	678717	33/3	11/8
	آبادی	2225745	1535527	690218	26/7	12/0
	خارج از کشور	699978	367138	332840	6/4	5/8
	اظهار نشده	228007	169319	58688	2/9	1/0
	جمع کل	5744687	3984224	1760463	69/4	30/6

تامین اجتماعی

پس از انقلاب اسلامی به موجب اصول ۲، ۳۱، ۲۹، ۲۱ و ۴۳ قانون اساسی مجموعه اصول و معیارهای تأمین اجتماعی در قالب اقدامات مختلف توسط نهادهای ذیربط از طریق سه راهبرد کلی حمایتی، بیمه‌ای و امدادی در سه لایه مساعدتهای اجتماعی، بیمه‌های اجتماعی و بیمه‌های مکمل بازنشستگی و درمان مورد توجه قرار گرفت.

سال	1384	1385	1386	1387	1388	1389	1390	1391
بیمه شده فعال	168611	299614	509621	538128	533737	543422	615334	639622
سال	1392	1393	1394	1395	1396	1397	1398	1399
بیمه شده فعال	712362	885938	775263	829612	961003	1030130	1169094	1379095

ضریب پوشش بیمه ای

معیشت خانوار

- ارتقا سطح درآمد روستاییان نیز موضوعی بوده است که در برنامه‌های مختلف توسعه به آن اشاره شده است. با توجه به اصول ۲۹، ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی ایران، یکی از اهداف آرمانی جمهوری اسلامی، مقابله با فقر و نابرابری اقتصادی و اجتماعی در کشور است.

شکل ۲. نمایش فضایی سطح توسعه مناطق روستایی ایران بر اساس متوسط درآمد سالانه

توزیع درآمد

- بعد از عنوان شدن طرح کاهش فقر در جهان، چگونگی توزیع درآمد بیشتر از قبل مورد توجه قرار گرفت، زیرا در دنیای امروز بزرگترین عامل ایجاد کننده فقر نه کمبود درآمد بلکه توزیع ناعادلانه آن است.
- تقسیم درآمد در یک کشور باید به نحوی باشد که سهم بیشتری از مردم در طبقه متوسط جای بگیرند.

شاخص های توزیع درآمد

توزیع درآمد

ضریب جینی

سهم هزینه ها در هر یک از دهک ها

شاخص تیل

شاخص اتکینسون

ضریب جینی

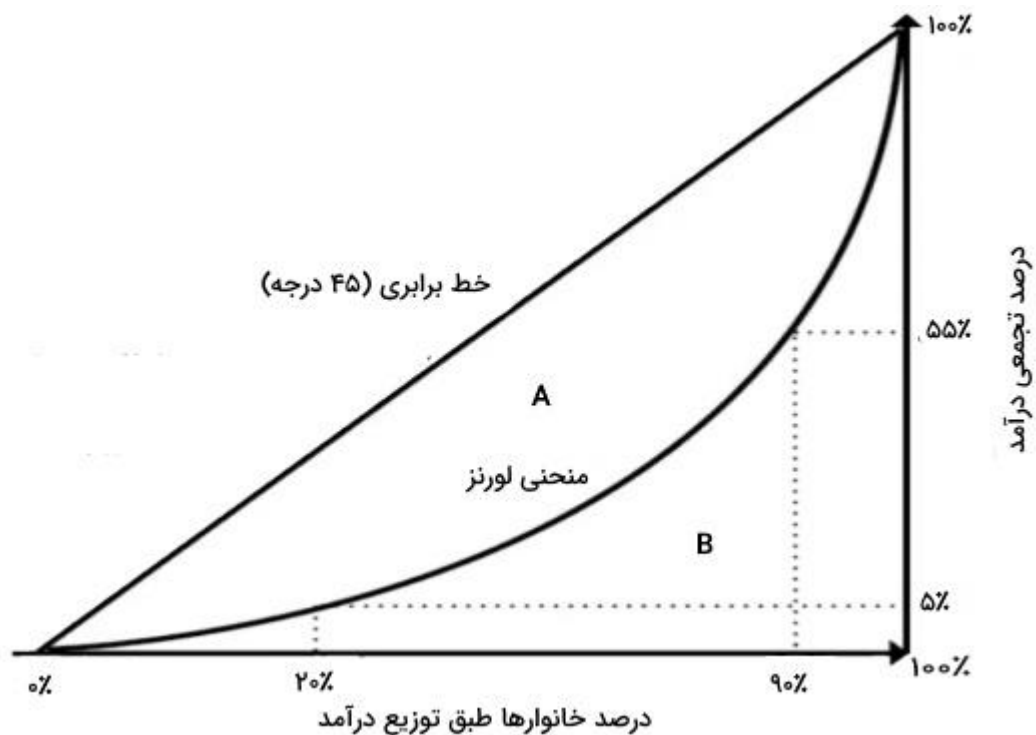
- ضریب جینی یا «شاخص جینی» (Gini index) معیار اندازه‌گیری توزیع درآمد (یا ثروت) در یک جمعیت است که اولین بار توسط آماردان ایتالیایی «کورادو جینی» (Corrado Gini) در سال ۱۹۱۲ میلادی بوجود آمده است.

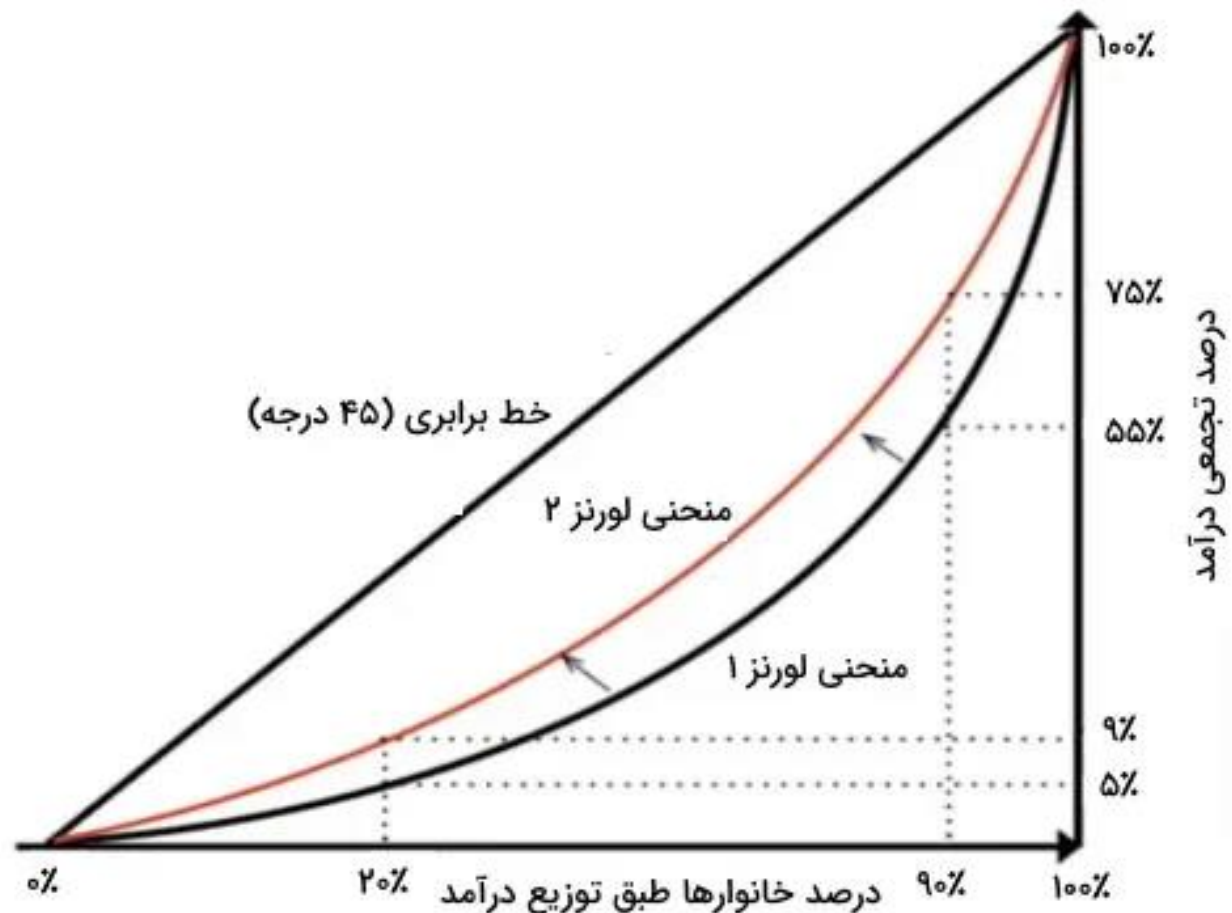
منحنی لورنز

- منحنی لورنز اولین بار توسط «ماکس لورنز» در سال ۱۹۰۵ میلادی برای تشریح چگونگی توزیع ثروت بوجود آمد.
- در منحنی لورنز، محور افقی یا همان محور نشان‌دهنده درصد تجمعی خانوارها یا افرادی است که دریافت کننده درآمد هستند. مبدا این محور از کمترین درآمد شروع می‌شود و به بیشترین درآمد می‌رسد.
- محور عمودی یا محور، بیانگر درصد درآمد تجمعی یا ثروت تعلق گرفته است.

منحنی لورنز

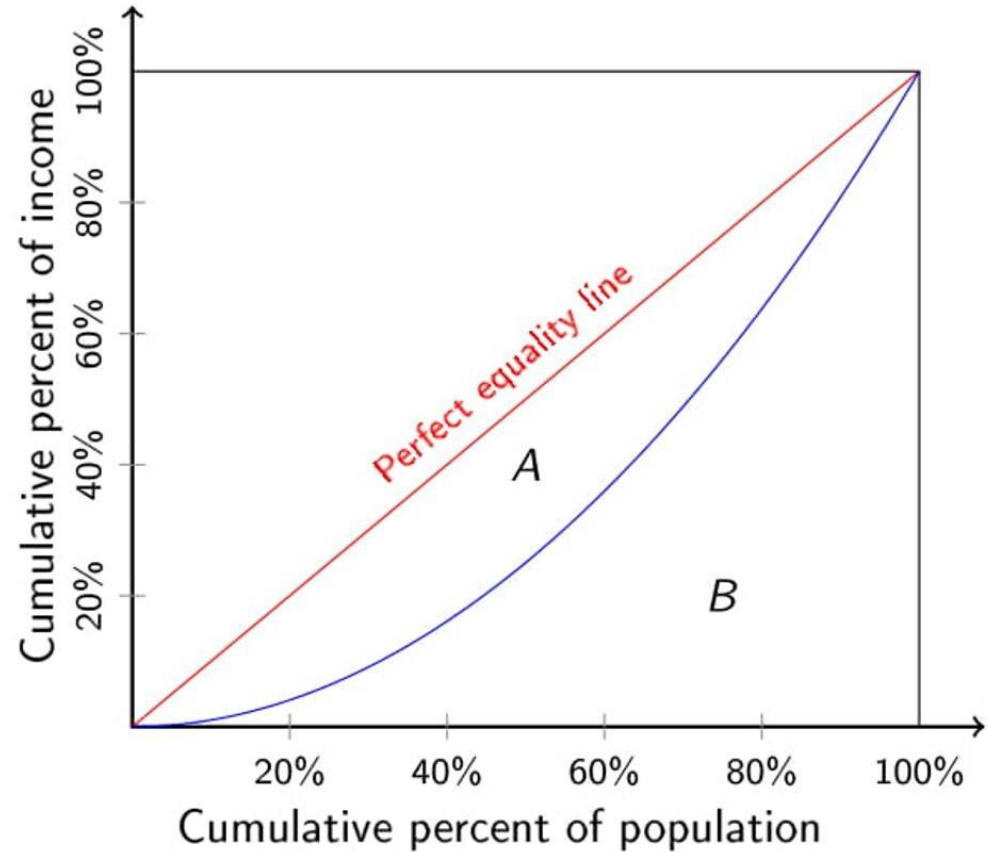
انتقال در منحنی لورنز

ضریب جینی

$$\text{ضریب جینی} = \frac{A}{A+B}$$

کاستی های ضریب جینی

- شاخص جینی از آدم‌ها در برهه زمانی تصادفی از زندگی‌شان نمونه‌گیری می‌کند. یعنی، نمی‌تواند بین افرادی از جامعه که آینده مالی‌شان بصورت معقولانه‌ای تامین شده است و آن‌هایی که آینده شغلی ندارند، تفاوت قائل شود.
- نتایج شاخص جینی به شدت تحت تاثیر داده‌های پرت قرار می‌گیرد.
- یکی دیگر از کاستی‌های شاخص جینی، برداشت متفاوت از مفهوم درآمد است. درآمد می‌تواند در سطح خانوار تعریف شود و مقدار آن نسبت به اندازه خانوار یا دیگر مقیاس‌ها تغییر کند یا در سطح فردی تعریف شود و دارایی‌های مالی یا دستمزد بدست آمده را مورد توجه قرار دهد.

کاستی های ضریب جینی

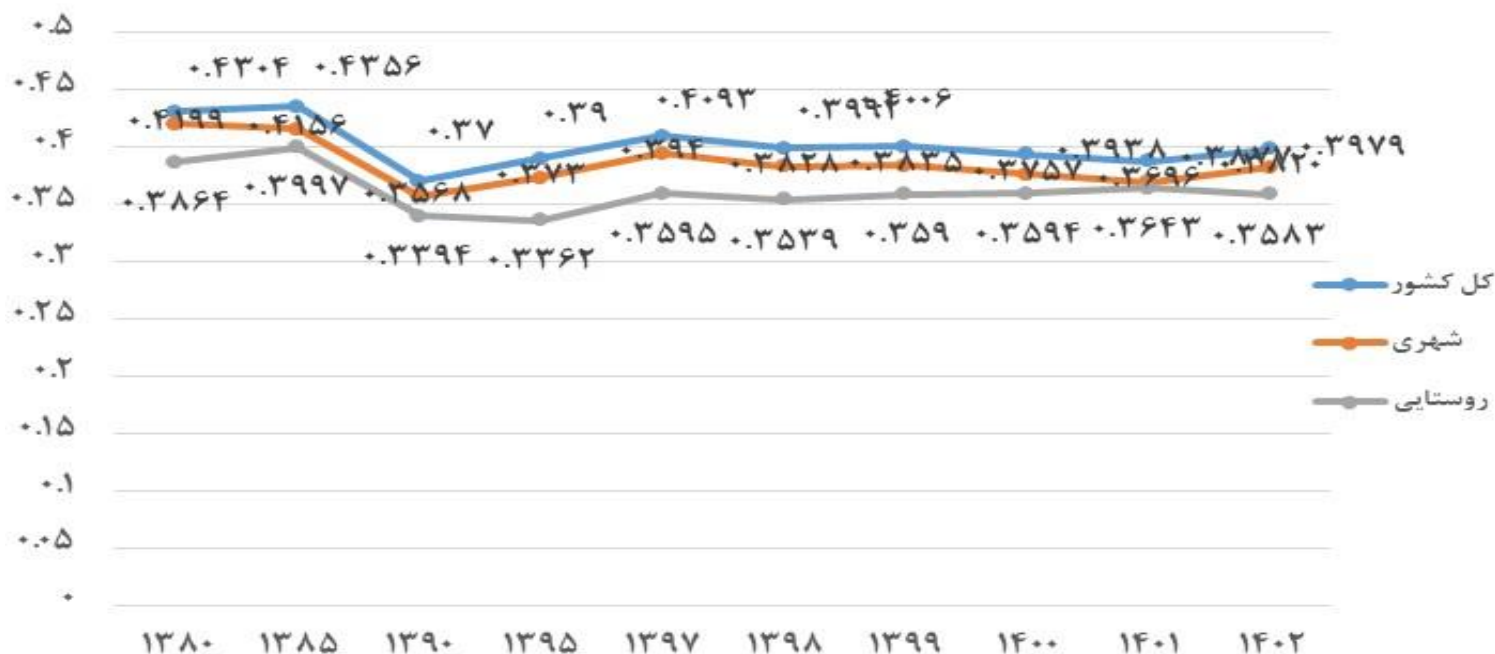
- در اقتصادهایی که بر پایه کشاورزی و معیشتی هستند، ممکن است درآمد غیرپولی هم داشته باشیم.
- کشورها نیز نظام های مالیاتی متفاوتی دارند.
- ضریب جینی نمی تواند منافع اجتماعی یا دیگر موارد تاثیرگذار در نابرابری بین قشر مرفه و فقیر را ثبت کند.
- تغییر در جمعیت و ویژگی های آن بوسیله شاخص جینی منعکس نمی شود.

ضریب جینی مناطق شهری و روستایی

نمودار ۱- ضریب جینی کل کشور و مناطق شهری و روستایی

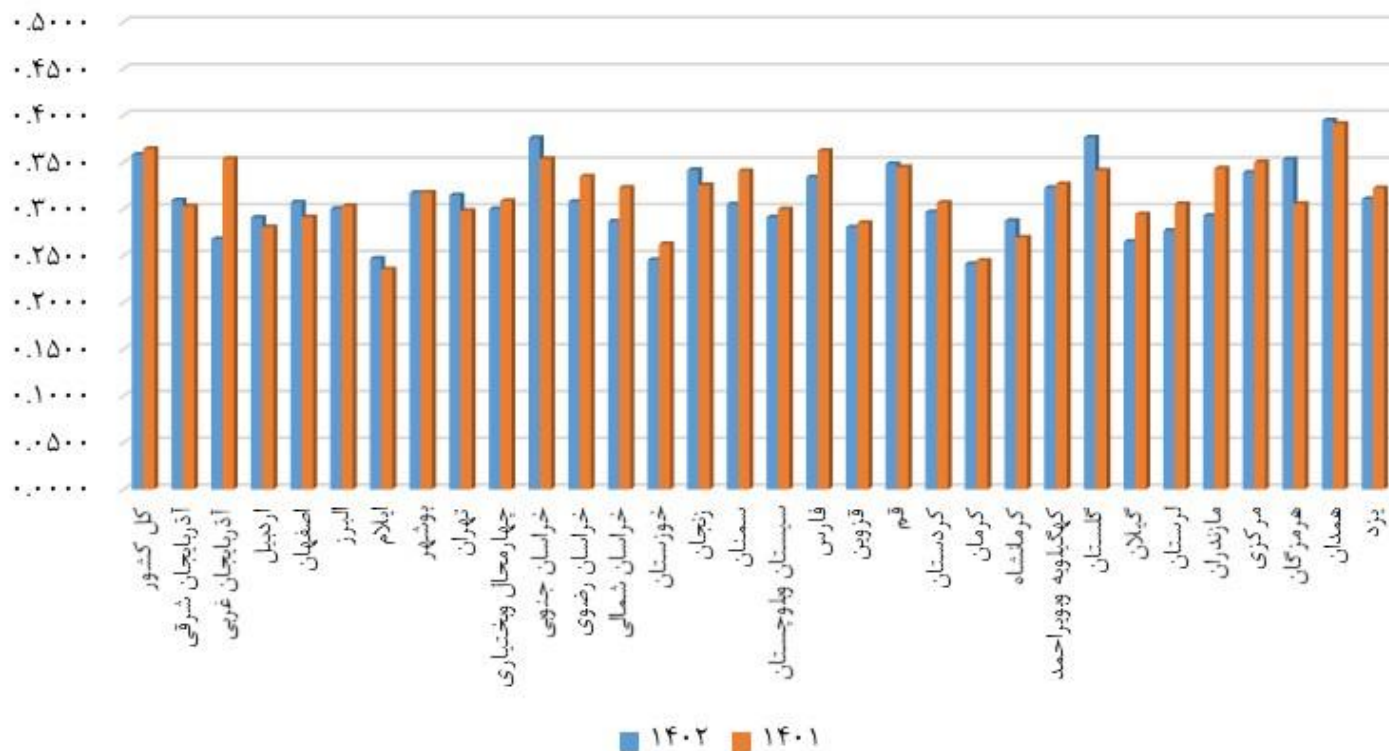

ضریب جینی مناطق شهری و روستایی

شرح	۱۴۰۱	۱۴۰۲
کل کشور	۰.۳۸۷۷	۰.۳۹۷۹
شهری	۰.۳۶۹۶	۰.۳۸۲۰
روستایی	۰.۳۶۴۳	۰.۳۵۸۳

ضریب جینی به تفکیک استان

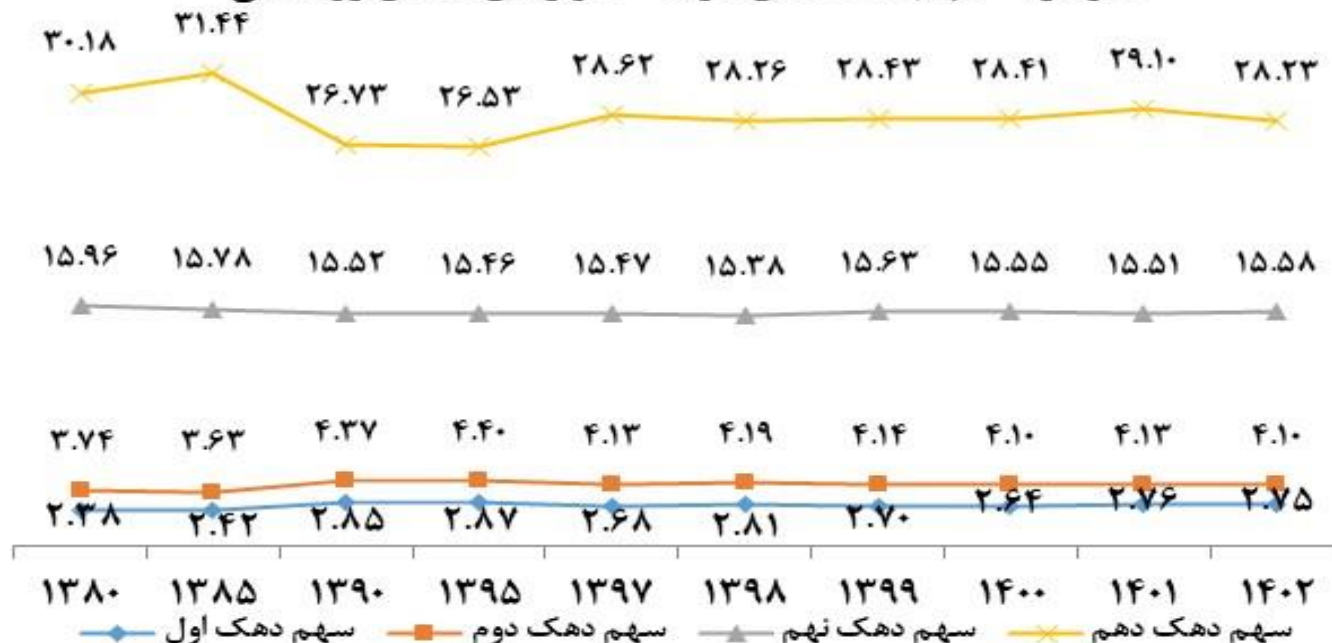
نمودار ۱۴ - ضریب جینی مناطق روستایی ۳۱ استان

سهم دهک های هزینه خانوارهای مناطق روستایی

نمودار ۴- سهم دهک های هزینه خانوارهای مناطق روستایی

شاخص های توزیع درآمد

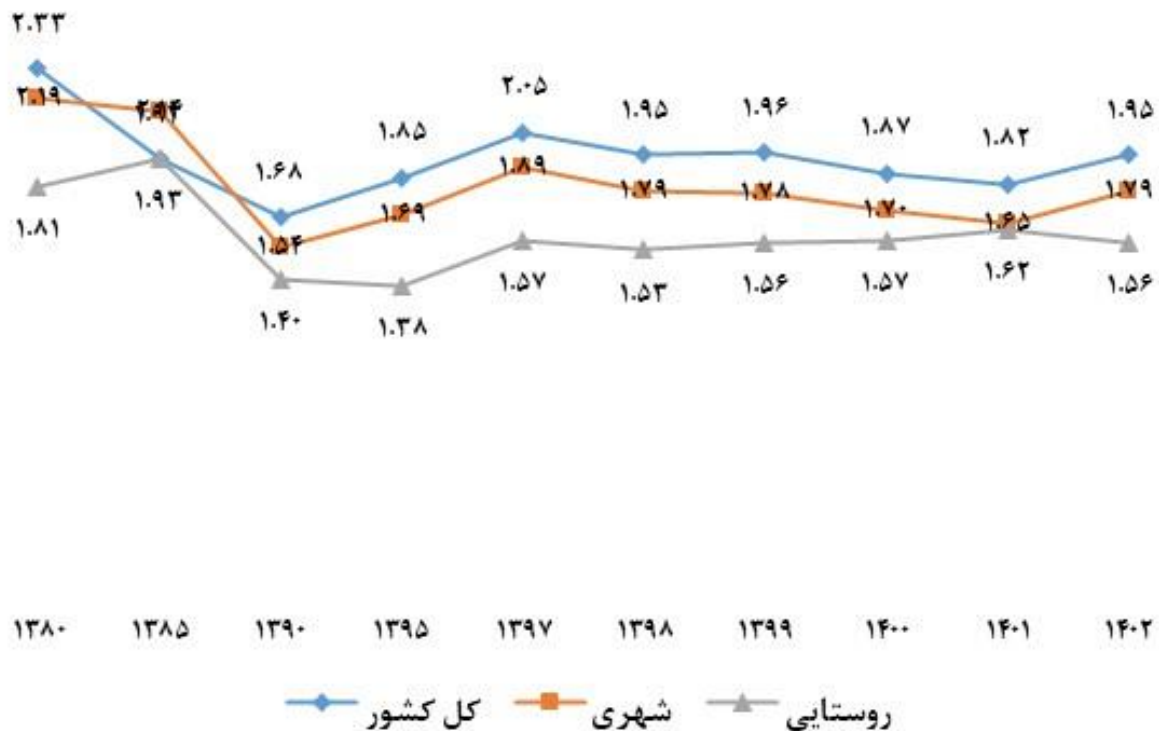
- شاخص پالما نسبت هزینه ده درصد پرهزینه ترین جمعیت به هزینه چهل درصد کم هزینه ترین جمعیت است.
- شاخص تیل بر مفهوم آنتروپی استوار است و آنتروپی به مفهوم اطلاع انتظاری در توزیع درآمد است. این شاخص نیز همانند ضریب جینی هر چه به صفر نزدیک تر باشد نشان دهنده برابری بیشتر است.
- شاخص اتکینسون بر مفهوم میزان اجتناب از نابرابری استوار است. اتکینسون به رابطه بین کارایی و نابرابری توجه می کند و معتقد است شاخص نابرابری باید به نحوی طراحی شود که به کمک آن بتوان تشخیص داد که جامعه برای کاهش نابرابری به یک میزان معین حاضر است از چه مقدار از درآمد و تولید جاری چشم پوشی نماید.

شاخص پالما

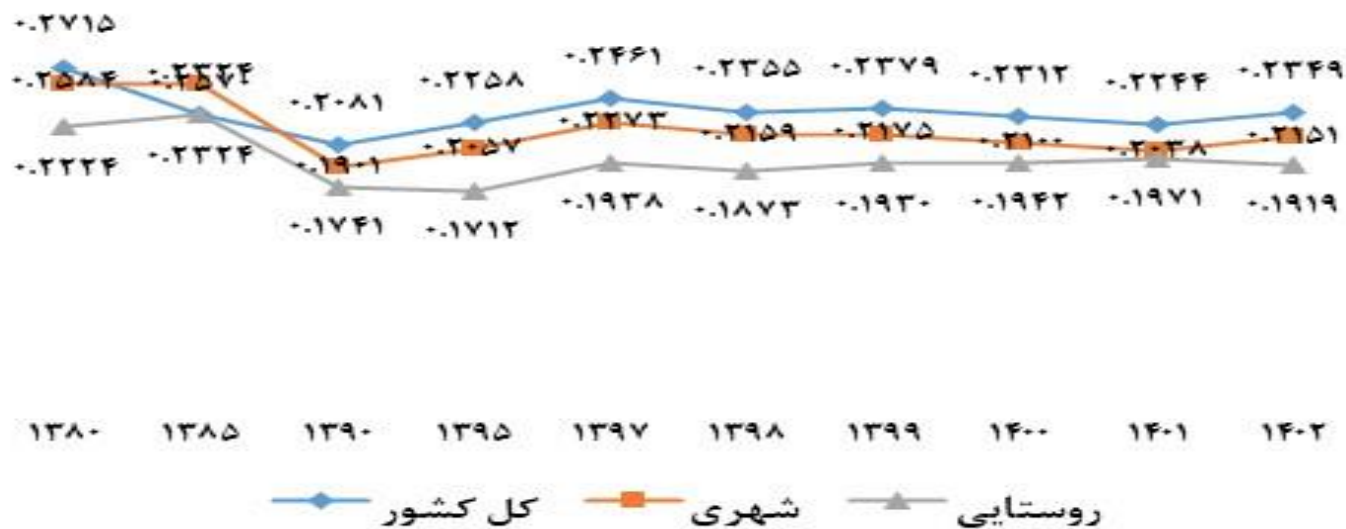

نمودار ۱۰- شاخص پالما

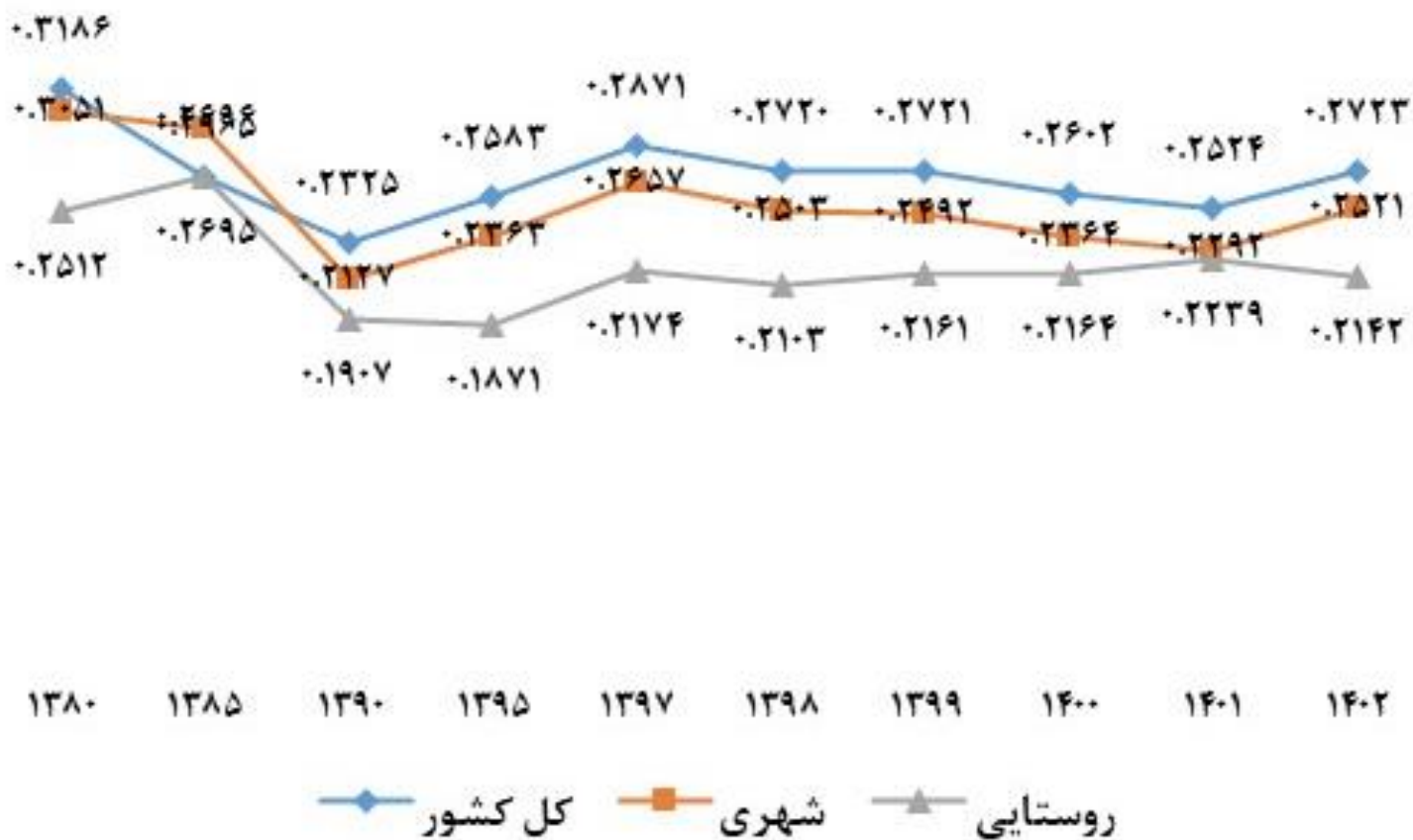
شاخص اتکینسون

نمودار ۱۲- شاخص اتکینسون

شاخص تیل

نسبت هزینه پردرآمدترین و کم درآمدترین

روستایی		شهری		کل کشور		شرح
۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۰.۲۶	۱۰.۵۵	۱۱.۸۸	۱۱.۲۳	۱۳.۹۵	۱۲.۸۶	نسبت هزینه ۵۵ درصد پر هزینه‌ترین به ۵۵ درصد کم هزینه‌ترین جمعیت
۶.۴۰	۶.۴۷	۷.۰۵	۶.۸۲	۷.۹۹	۷.۶۹	نسبت هزینه بیست درصد پر هزینه‌ترین به بیست درصد کم هزینه‌ترین جمعیت
۳.۶۵	۳.۷۰	۳.۸۸	۳.۸۰	۴.۲۰	۴.۱۳	نسبت هزینه چهل درصد پر هزینه‌ترین به چهل درصد کم هزینه‌ترین جمعیت

ابعاد مفهومی و نظری فقر

- فقر به معنای عدم برخورداری از حداقل امکانات معیشتی می باشد. امکانات معیشتی ابعاد مختلف نیازهای اساسی از قبیل نیاز به غذا، بهداشت و درمان، مسکن، آموزش و پرورش، سوخت و ... را در بر می گیرد هر خانواده ای که در تأمین هر یک از این نیازها در حد کفایت ناتوان باشد می توان آن خانواده را فقیر دانست.

انواع فقر

- فقر مطلق
- فقر نسبی
- فقر چند بعدی
- فقر ساختاری

فقر مطلق

- **تعریف:** فقر مطلق به شرایطی اشاره دارد که فرد یا خانوار قادر به تامین نیازهای اولیه زندگی (مانند غذا، آب، سرپناه و بهداشت) نیست.

- **معیار:** توانایی تامین نیازهای ضروری زندگی
ویژگی‌ها:

- وجود در کشورهای کمتر توسعه یافته.
- مشکل در دسترسی به نیازهای حیاتی زندگی.

فقر نسبی

- **تعریف:** فقر نسبی به حالتی گفته می‌شود که فرد یا خانوار درآمدی کمتر از سطح معمول یا میانگین جامعه خود دارد و نمی‌تواند به طور کامل در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی شرکت کند.
- **معیار:** افراد دارای درآمد کمتر از $50-60\%$ از میانگین درآمد جامعه.
- **ویژگی‌ها:**
 - معمولاً در کشورهای توسعه‌یافته دیده می‌شود.
 - بیشتر بر مبنای تفاوت‌های اجتماعی و سطح زندگی نسبت به دیگران در همان جامعه تعریف می‌شود.

فقر چندبعدی

- **تعریف:** فقر چندبعدی شامل محرومیت در جنبه‌های مختلف زندگی از جمله آموزش، بهداشت و استانداردهای زندگی است، نه فقط کمبود درآمد.
- **شاخص‌ها:** شاخص‌هایی مانند سوءتغذیه، دسترسی به آب آشامیدنی، آموزش، و دسترسی به خدمات بهداشتی.
- **ویژگی‌ها:** جامع‌تر از فقر درآمدی. - امکان شناسایی محرومیت‌های فراتر از جنبه مالی.

فقر ساختاری

- **تعریف:** فقر ساختاری به نوعی از فقر اشاره دارد که ناشی از ساختارهای ناعادلانه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه است.

• علل:

- عواملی مانند تبعیض جنسیتی، تبعیض نژادی، سیاست‌های نامناسب اقتصادی، و نابرابری‌های اجتماعی.

• ویژگی‌ها:

- نیاز به اصلاحات ساختاری و سیاست‌گذاری‌های بلندمدت برای رفع آن. - عدم دسترسی به فرصت‌های برابر.

خط فقر

- ابزاری است برای تجزیه و تحلیل پدیده فقر و طرح ریزی سیاستهای مربوط به آن در جهت کاهش فقر در ترسیم خط فقط هدف تعیین سطحی از درآمد(مصرف) است که برای خرید حداقل استاندارد تغذیه و سایر مایحتاج کافی است.
- خط فقر عبارت است از مخارجی که یک فرد در یک زمان و مکان معین برای دسترسی به یک سطح معین رفاه متحمل میشود.

روشهای محاسبه خط فقر

1. روش نسبت مواد غذایی
2. روش انرژی غذایی دریافتی
3. روش حداقل نیازهای اساسی
4. روش حداقل نیاز اساسی تکراری

روش حداقل نیازهای اساسی

- در این روش هم سبد کالا و هم شاخص قیمت در مناطق مختلف متفاوت است.

- مشکل کم تر برآورد کردن فقر در مناطقی که قیمت ها بالاتر است وجود ندارد.

روش حداقل نیازهای اساسی (پرسش‌ها)

- ۱- نیازهای اساسی را چگونه میتوان از نیازهای غیر اساسی تشخیص داد؟
- ۲- اگر غذا به عنوان اساسی‌ترین نیاز شناخته شود در این صورت نیازهای اساسی غذا چگونه تعریف میشود و هزینه غذا باید محاسبه شود؟
- ۳- چگونه از هزینه مواد غذایی میتوان به خط فقر رسید؟

روش حداقل نیازهای اساسی (مراحل)

- ۱- تعیین سبد کالا از داده های موجود که با رفتار مصرفی فقرا سازگار باشد.
- ۲- بزرگ یا کوچک کردن این سبد تا مرز مشخص شده برای میزان مصرف کالری سرانه در روز
- ۳- محاسبه هزینه به دست آوردن سبد غذایی بدست آمده
- ۴- تعیین اولیه فقرا بر اساس هزینه غذایی محاسبه شده
- ۵- محاسبه ضریب انگل
- ۶- محاسبه کل هزینه فقرا بر اساس ضریب انگل و هزینه سبد غذایی (مرحله سوم)

روش حداقل نیازهای اساسی تکراری

در این روش بر اساس نوع سبد مصرفی و هزینه ها، خطوط متعدد فقر برآورد میشود. در این روش به یک حدس اولیه از فقر نیاز است تا بر اساس آن سبد غذایی فقرا تعیین شود. سپس با روش تکراری هر بار افراد جدید به عنوان فقر شناسایی میشوند تا در نهایت به همگرایی دست یابد.

روش حداقل نیازهای اساسی تکراری (مراحل)

- ۱- در مرحله اول تعداد خوشه ها بر اساس ترکیب و هزینه سبد غذایی هر منطقه جغرافیایی مشخص شده و خوشه بندی انجام میشود.
- ۲- افراد بر اساس هزینه سرانه اسمی مرتب میشوند به ترتیب نزولی X درصد پایین به عنوان فقرا در نظر گرفته میشوند. این همان حدس اولیه از فقر است که از مطالعات قبلی و یا دانش محقق به دست می آید.
- ۳- سبد غذایی فقرا و هزینه سبد و کالری دریافتی آنان در هر خوشه محاسبه میشود. سبد غذایی محاسبه شده ممکن است ۲۱۰۰ کیلو کالری را تأمین نکند بنابراین برای محاسبه هزینه سبد ۲۱۰۰ کیلو کالری در هر منطقه ابتدا قیمت هر کیلو کالری در هر منطقه محاسبه شده و سپس هزینه سبد ۲۱۰۰ کیلو کالری محاسبه میشود. این هزینه خط فقر خوراکی در هر خوشه را به دست میدهد.

روش حداقل نیازهای اساسی تکراری (مراحل)

۴- هزینه سبدها باید حقیقی شود برای این منظور هزینه سبد یک خوشه برابر ۱۰۰ در نظر گرفته شده و بقیه سبدها به آن تقسیم میشوند تا حقیقی سازی صورت گیرد. پس از آنکه هزینه حقیقی سبد به دست آمد افراد بر اساس هزینه سرانه مجدداً مرتب میشوند بر اساس این مرتب سازی فقرایی که زیر خط فقر قرار میگیرند متفاوت خواهند بود.

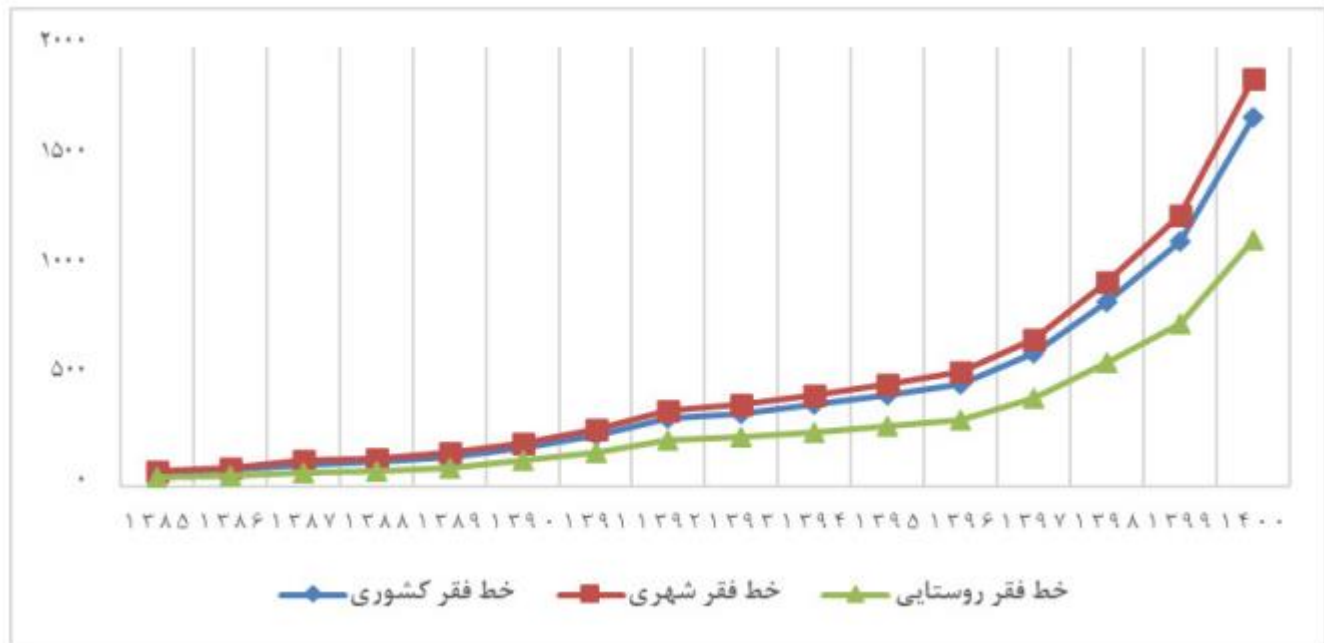
۵- بر اساس فقرای جدید به دست آمده مجدداً مرحله سه و چهار انجام میشود تا در نهایت فقرا در هر خوشه همگرا شود یعنی خانوارهایی که در زیر مجموعه فقرا قرار میگیرند تفاوت چندانی با تکرار قبل نداشته باشند.

روش حداقل نیازهای اساسی تکراری (مراحل)

۶- با مشخص شدن فقرا ضریب انگل یعنی سهم هزینه خوراکی از کل هزینه خانوار برای خانوارهایی که در محدوده خط فقر قرار دارند محاسبه میشود زیرا استدلال میشود که خانواری که هزینه خوراکش معادل حداقل نیازهای اساسی است سایر هزینه هایش نیز معادل هزینه حداقل نیازهای اساسی تنظیم شده است. از معکوس ضریب انگل برای محاسبه خط فقر کل استفاده میشود.

خط فقر در جوامع شهری و روستایی

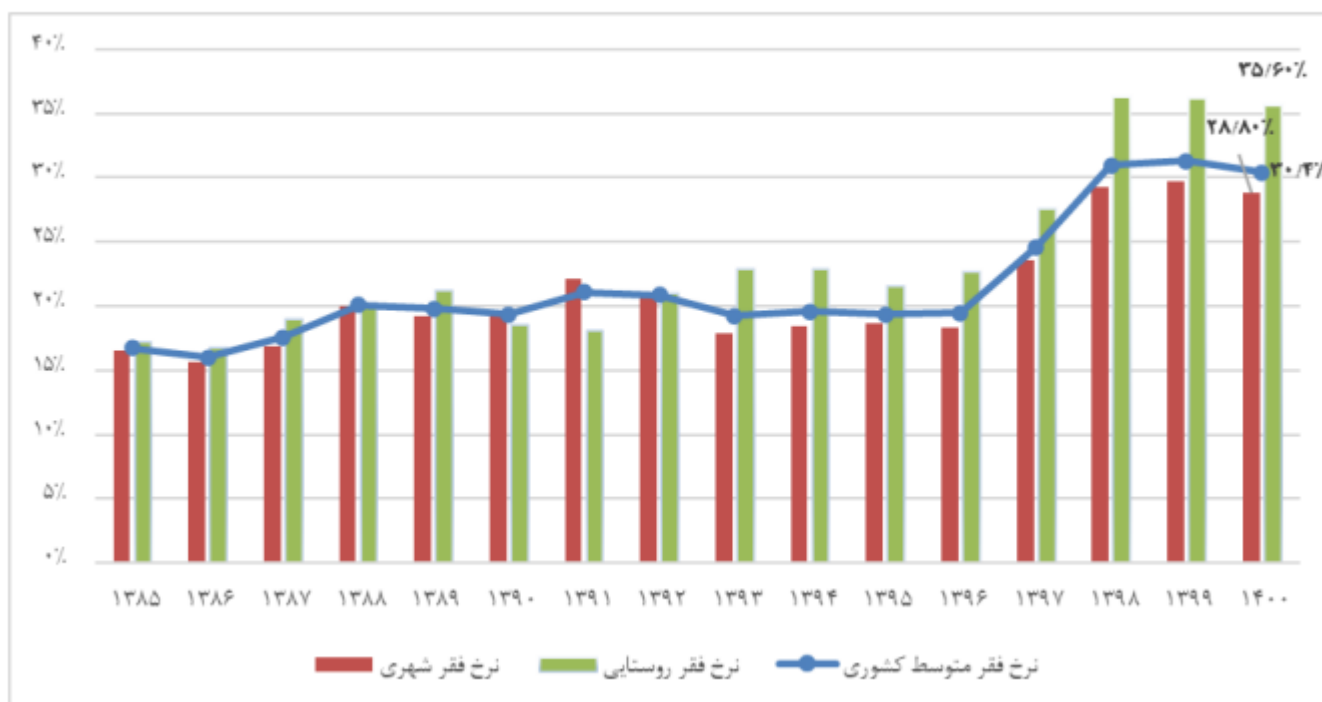

کاویانی، زهرا. (۱۴۰۲). وضعیت فقر و ویژگی های فقرا در دهه گذشته (دهه ۹۰). تهران، ایران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

نرخ فقر

نمودار ۲. روند نرخ فقر (نسبت جمعیت زیر خط فقر به کل جمعیت) (درصد)

کاویانی، زهرا. (۱۴۰۲). وضعیت فقر و ویژگی های فقرا در دهه گذشته (دهه ۹۰). تهران، ایران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

شکاف فقر

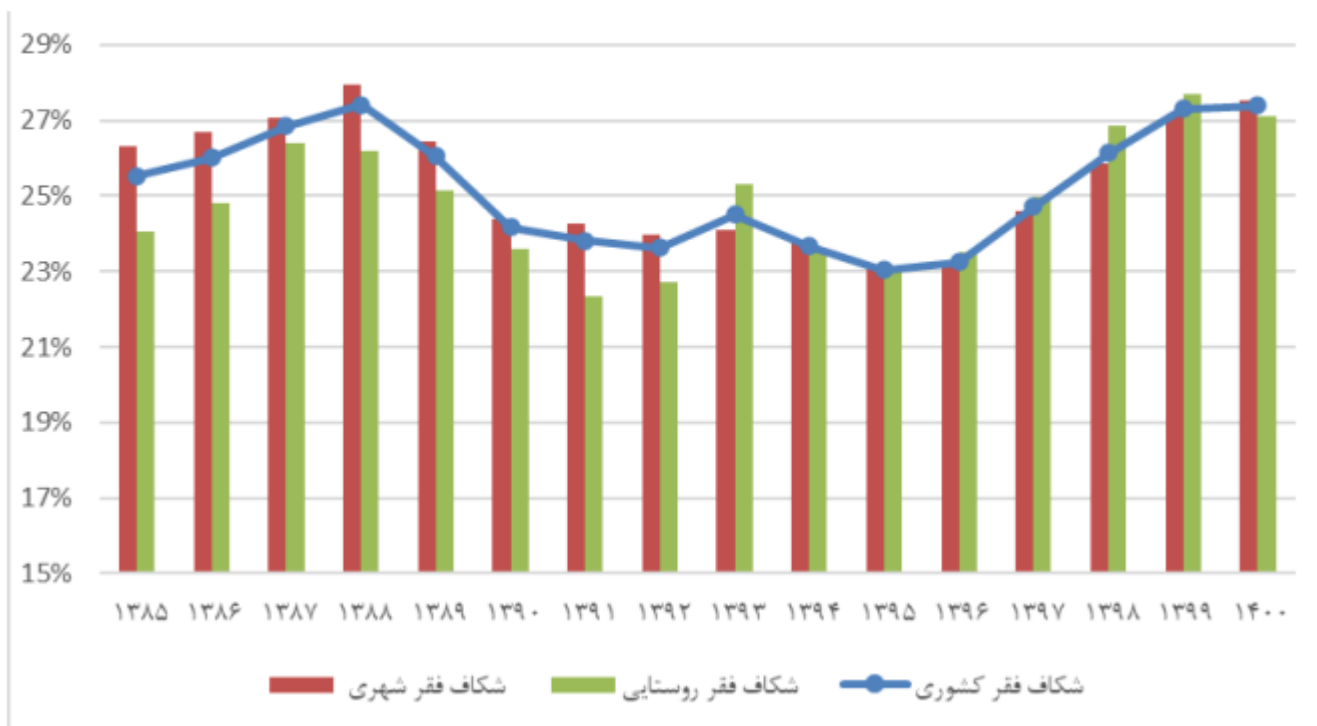
- شکاف فقر شاخصی برای اندازه گیری شدت یا عمق فقر است و به لحاظ مفهومی مترادف با انحراف درآمد افراد فقیر از خط فقر تلقی می شود.

شکاف فقر

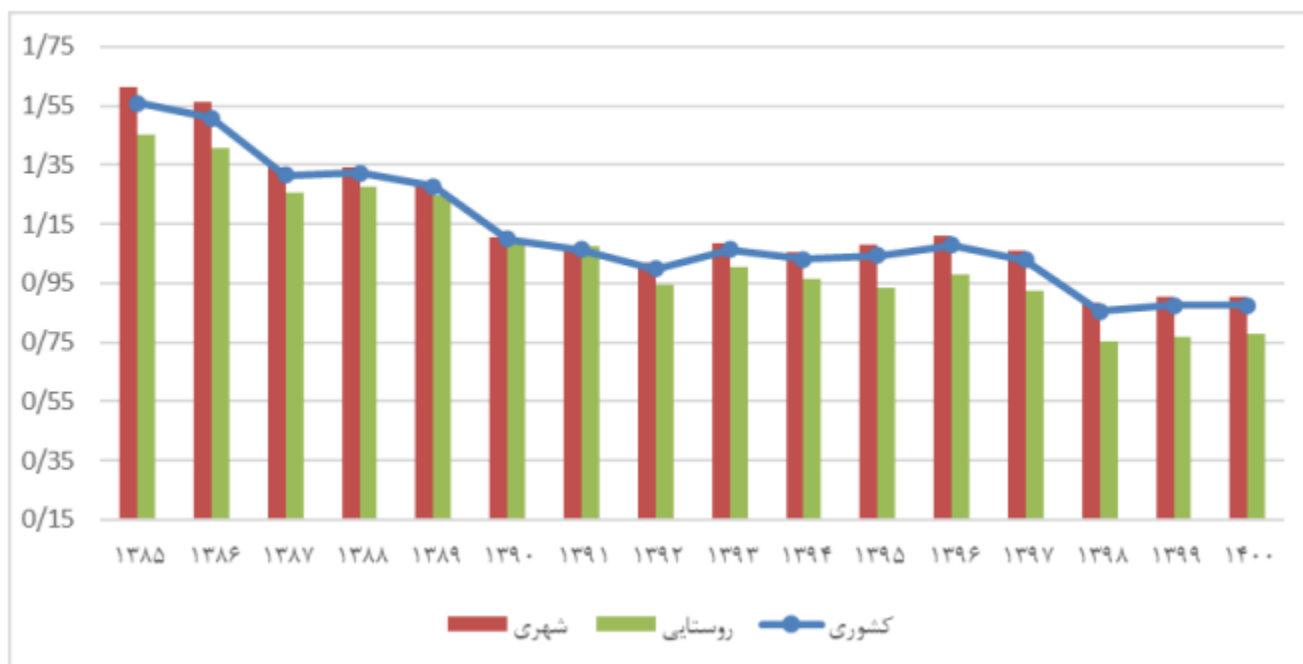
نمودار ۳. شکاف فقر (درصد فاصله فقرا تا خط فقر) (درصد)

کاویانی، زهرا. (۱۴۰۲). وضعیت فقر و ویژگی های فقرا در دهه گذشته (دهه ۹۰). تهران، ایران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

فاصله خانوارهای بالای خط فقر تا خط فقر

نمودار ۴. فاصله خانوارهای بالای خط فقر نسبت به خط فقر (درصد)

کاویانی، زهرا. (۱۴۰۲). وضعیت فقر و ویژگی های فقرا در دهه گذشته (دهه ۹۰). تهران، ایران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

فقر چند بعدی

- در نگاهی وسیع تر می توان فقر را به محرومیت هایی فراتر از رفاه و درآمد نیز بسط داد که این چهارچوب به ره یافت قابلیتی مشهور است. ره یافت قابلیتی از مبانی مهم نگاه چند بعدی به فقر و در اصل چهارچوبی هنجاری برای ارزیابی گزینه های سیاستی یا وضعیت امور خواه در اقتصاد رفاه باشد، خواه در توسعه و خواه در کاهش فقر است.
- این ره یافت را در دهه ۱۹۸۰ مطرح کرد. در این چهار چوب می توان برخورداری افراد را جلوه ای از قابلیت های آنان دانست؛ یعنی آزادیهایی اساسی که هر فرد از آن برخوردار است و به کمک آنها زندگی خویش را چنان که خود ارزش می نهد راه بری میکند.

دلایل استقبال از شاخص های غیر درآمدی

- محرومیت غیر درآمدی در ثبت و انعکاس واقعیات تجربه فقر نقش محوری ایفا میکند.
- شاخص های محرومیت غیر درآمدی از طریق تعریف دقیق تر خط فقر موجب بهبود شناسایی فقرا میشود.
- ماهیت فقر به طور ذاتی چند بعدی تعریف میشود.

مزایای فقر چند بعدی

- **نگاه جامع:** علاوه بر فقر درآمدی، جنبه‌های مختلف محرومیت را نیز پوشش می‌دهد.
- **تمرکز بر خانوارها:** این شاخص امکان مداخلات سیاستی هدفمندتر در سطح خانوار را فراهم می‌کند.
- **تأثیر بر سیاست‌ها:** به دولت‌ها کمک می‌کند تا در طراحی برنامه‌ها به مشکلات اصلی در ابعاد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی بپردازند.

فقر روستایی (نگاه جهانی)

- پیشرفت جهانی در زمینه کاهش فقر بی سابقه بوده است که به نفع همه از جمله فقرای شدید بوده است.
- در طول ۳۵ سال گذشته، استاندارد زندگی اکثریت جمعیت در کشورهای در حال توسعه در کنار سطوح بالا بهبود یافته است.
- تعداد افرادی که در فقر شدید در سطح جهان زندگی می کنند از نزدیک به ۲ میلیارد نفر در سال ۱۹۹۰ به ۷۳۶ میلیون نفر در سال ۲۰۱۵ کاهش یافته است که نشان دهنده کاهش از بیش از ۳۶ درصد جمعیت جهان به ۱۰ درصد است.

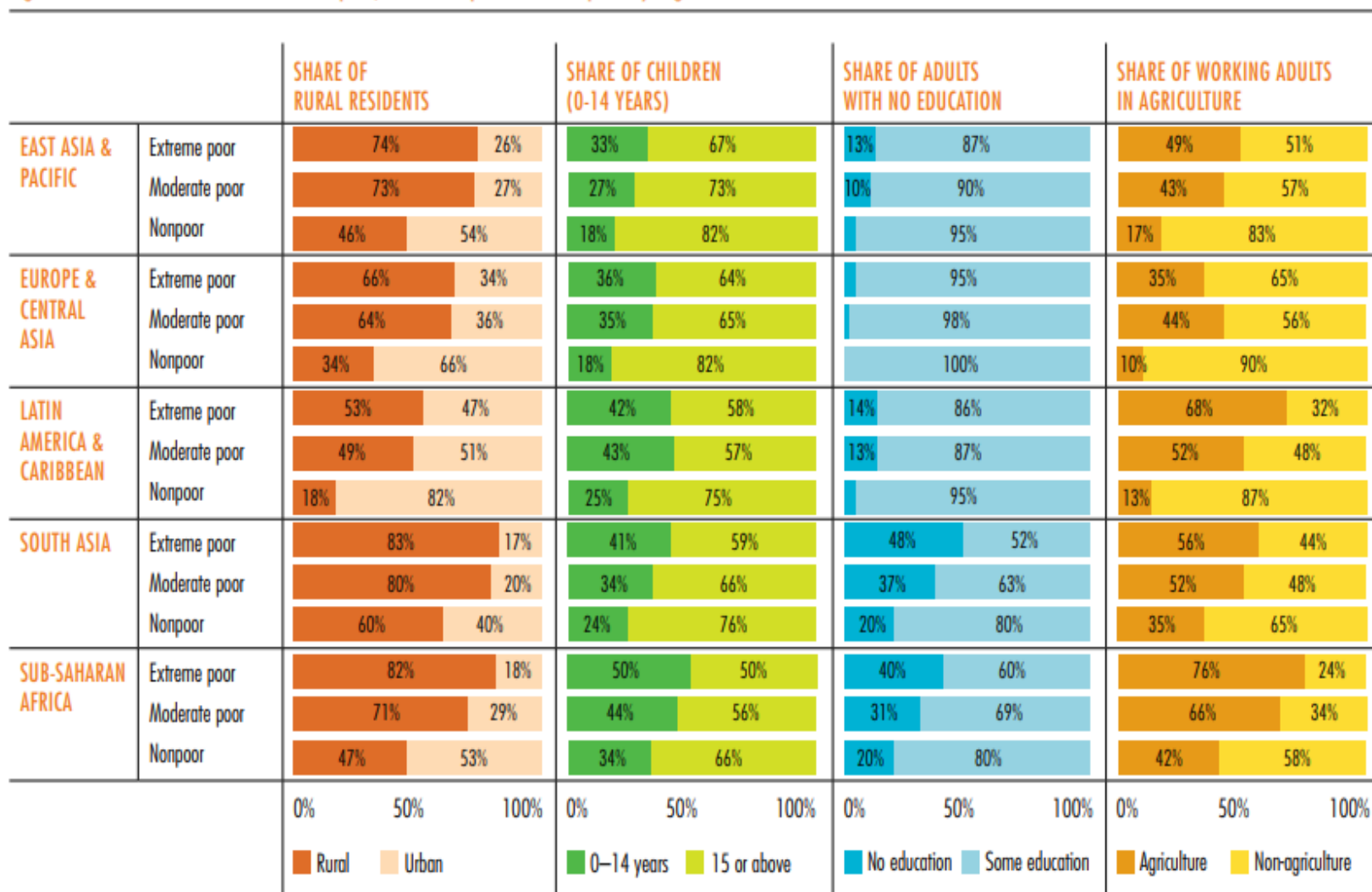

فقر روستایی (نگاه جهانی)

- مطالعات نشان می دهد که با توجه به کاهش های اخیر در نرخ فقر، کاهش نابرابری نسبت به رشد اقتصادی تأثیر بیشتری بر کاهش فقر خواهد داشت.
- امروزه بیشتر فقرای شدید جهان در مناطق روستایی زندگی می کنند. آنها آسیب پذیرترین افراد در برابر نوسانات قیمت مواد غذایی هستند و برای امنیت غذایی و معیشت خود به فعالیت های کشاورزی و دسترسی به منابع طبیعی و تنوع زیستی بیشتر وابسته هستند.
- در حالی که از چندین بعد از رفاه محروم هستند، اکثر فقرای دارای ظرفیت و دانش تولیدی - هرچند محدود - هستند که نیاز به شناسایی و حمایت دارند.

Figure 3. Characteristics of the extreme poor, moderate poor and non-poor by region

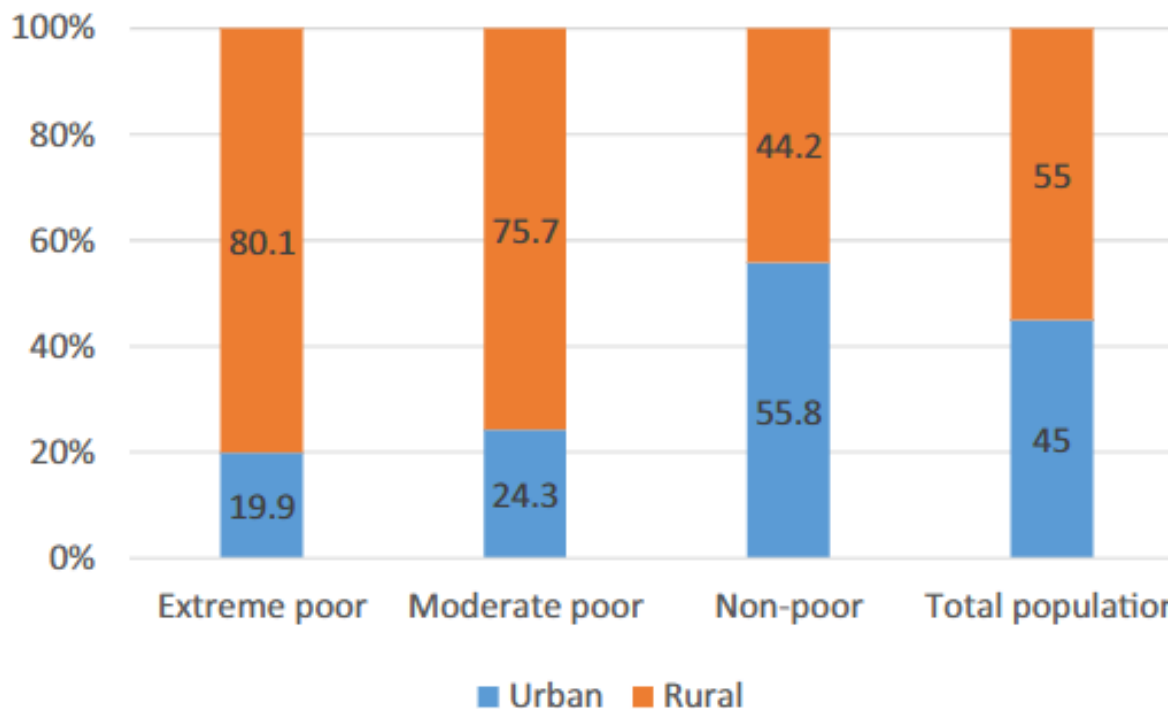

Figure 2. Share of population by residential sector.

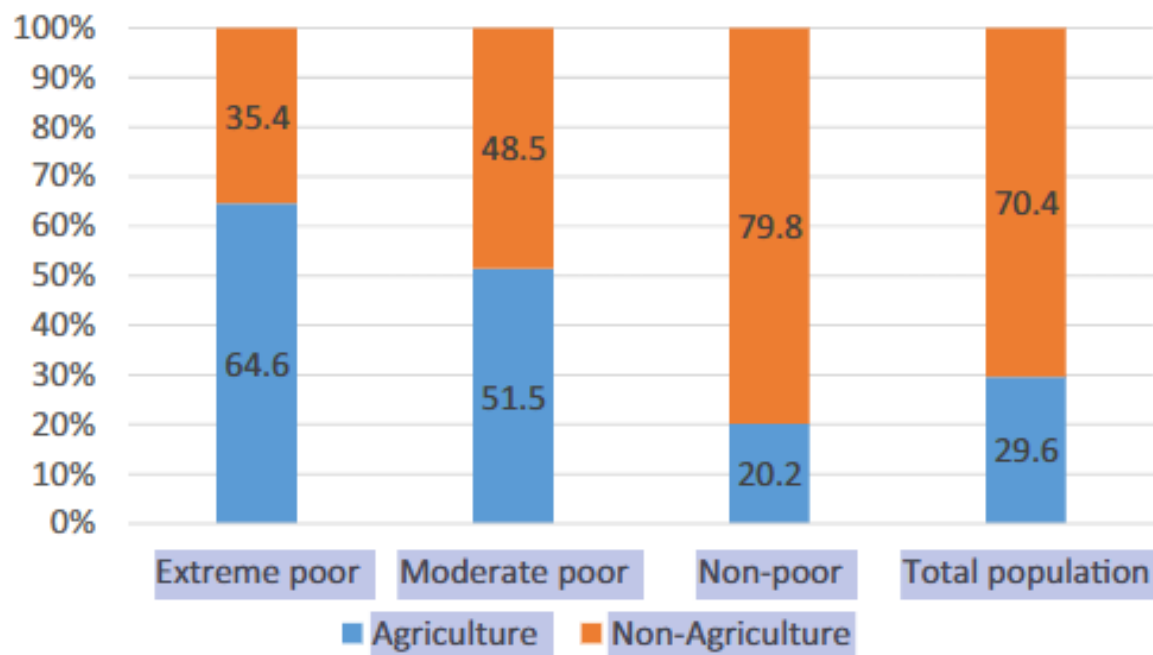

Figure 3. Share of population by employment sector.

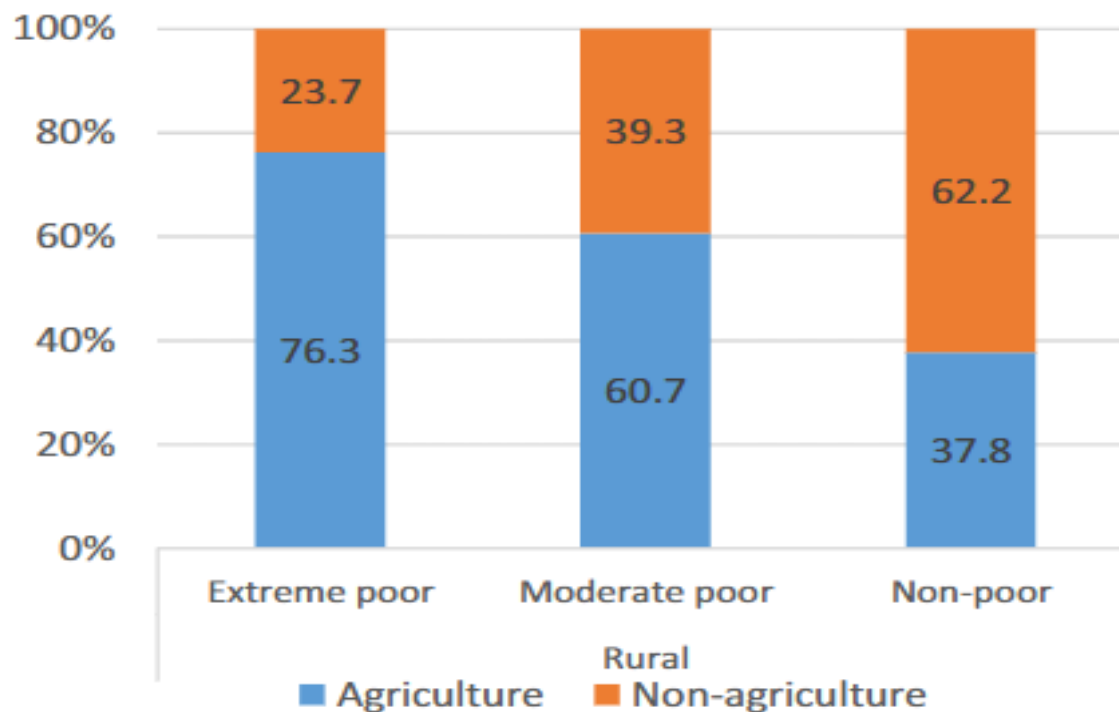

Figure 4. Share of rural workers by employment sector.

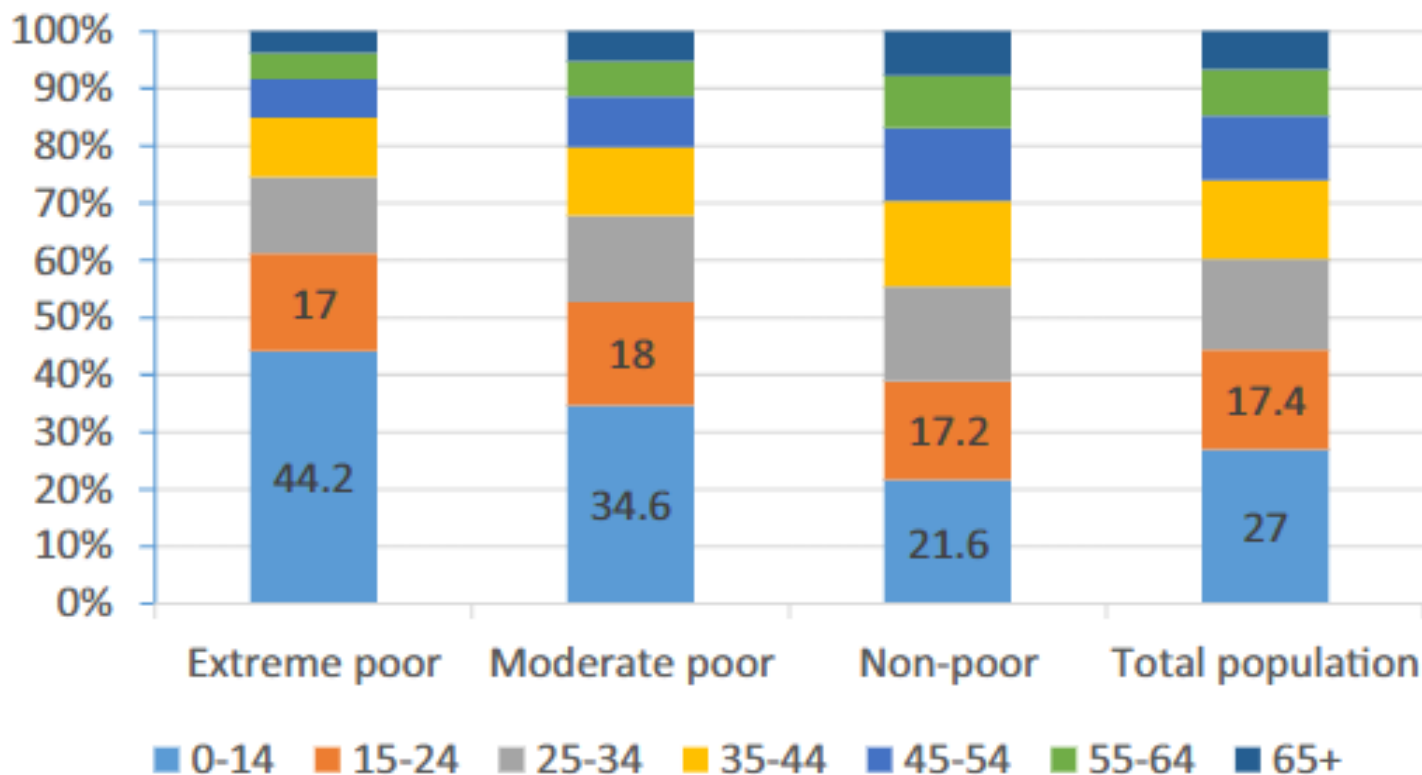

Figure 5. Share of population by age group.

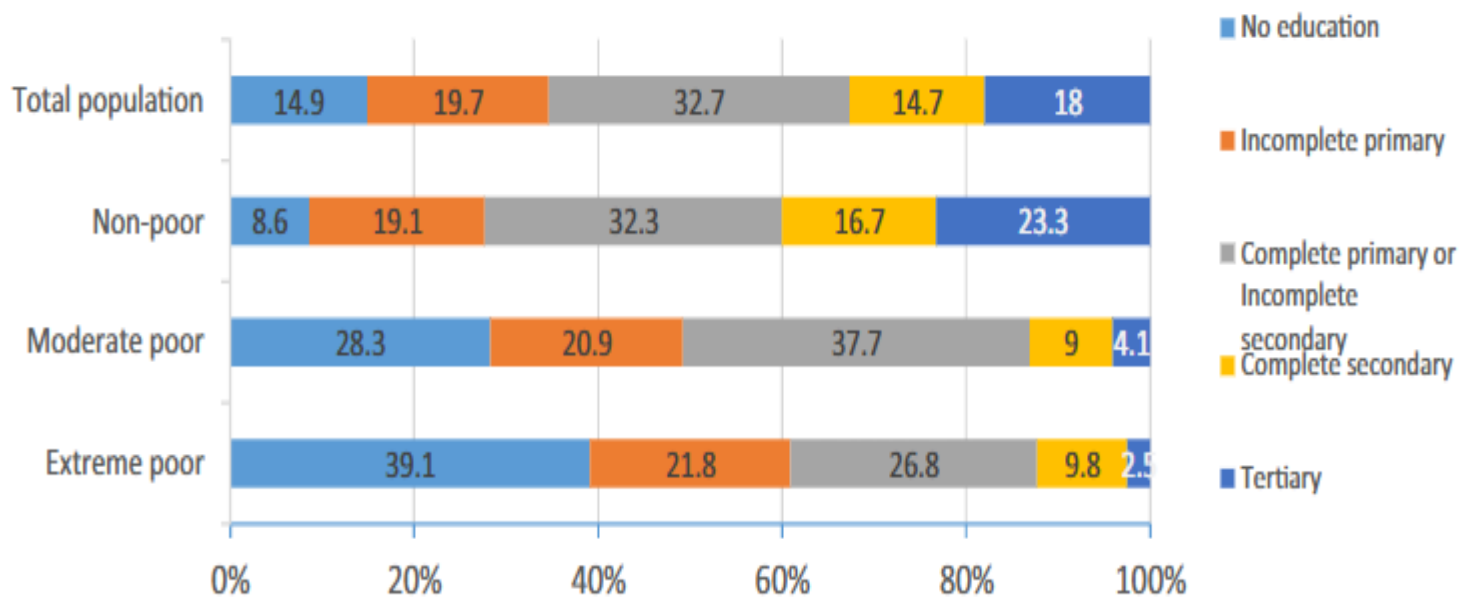

Figure 7. Share of adults by education.

FAO Corporate Framework on Rural Extreme Poverty

- The FAO Corporate Framework on Rural Extreme Poverty supports the realization of FAO's three global goals by emphasizing leaving no one behind, reorienting work towards reaching the extreme poor in rural areas, and increasing FAO's capacity to effectively support countries in meeting the SDGs, particularly Target 1.1. This framework guides FAO's efforts to reduce rural extreme poverty and support Member States in achieving Target 1.1 of the SDGs.

The three Global Goals of Members:

1. Eradication of hunger, food insecurity and malnutrition, progressively ensuring a world in which people at all times have sufficient safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life;
2. Elimination of poverty and the driving forward of economic and social progress for all, with increased food production, enhanced rural development and sustainable livelihoods;

The three Global Goals of Members:

3. Sustainable management and utilization of natural resources, including land, water, air, climate and genetic resources for the benefit of present and future generations.

Principles of the Framework

FAO recognizes the diversity of extreme poor groups and the multidimensional nature of poverty. The approach must be grounded in specific poverty assessments and reflect vulnerabilities and economic opportunities.

1 Social and Economic Inclusion

Recognizing the capacity of the extreme poor and their right to economic opportunities

2 Participation and Ownership

Empowering the extreme poor to participate in decisions affecting their lives

3 Equality and Equity

Addressing differences between socio-economic groups to promote fairness

4 Accountability

Ensuring interventions do not harm and maximize sustainable development outcomes

How will FAO support countries to reach Target 1.1 of the SDGs?

- 1. Ensuring food security and nutrition –**
Including making the interconnections between poverty and hunger explicit.
- 2. Promoting economic inclusion –**
Enhancing the contribution of food and agriculture related sectors towards reducing extreme poverty.

Promoting economic inclusion

Economic inclusion means providing equal access to:

- **Resources:** Land, tools, and technology necessary for livelihoods, especially in agriculture.
- **Opportunities:** Employment, markets, and value-added activities.
- **Support Systems:** Education, financial services (like loans or insurance), and training programs.

Economic inclusion is critical because:

- It helps reduce inequality and poverty.
- It enables vulnerable groups (such as women, youth, ethnic minorities, and people with disabilities) to achieve financial independence.
- It strengthens economies by leveraging the potential of all members of society.
- It bridges disparities between urban and rural areas, fostering balanced development.

How will FAO support countries to reach Target 1.1 of the SDGs?

3. Fostering environmentally sustainable and resilient livelihoods -recognizing the wide diversity of the livelihoods of the extreme poor and their interdependency with the environment, as well as the need to integrate poverty reduction into climate change action.

How will FAO support countries to reach Target 1.1 of the SDGs?

4. Protecting the extreme poor against risks and shocks – emphasizing prevention, preparedness and appropriate response to the risks that the extreme poor face.

مبارزه با فقر در ایران

- در ایران نیز موضوع فقر و مبارزه با آن سابقه ای طولانی دارد، در گذشته مقابله با این پدیده شوم به صورت سنتی و خودجوش و بر اساس تعالیم انسانی صورت می گرفته است. مروری بر تاریخ اجتماعی و فرهنگ کشور نشان می دهد که همواره جوامع محلی در میان خود شکل هایی را داشته اند تا بتوانند نیازهای افراد تنگدست منطقه خود را رفع کنند. اما با گذشت زمان و تکامل ساختارهای اقتصادی- اجتماعی معرفی نظام‌های پیچیده تر حمایتی برای شناسایی و ارائه خدمات به جوامع آسیب پذیر وظیفه انکارناپذیر دولت ها تلقی شد.

مبارزه با فقر در ایران

- با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ اقدامات رشد اقتصادی فراگیر همراه عدالت اجتماعی آغاز شد و بر آن اساس علاوه بر تدوین و اجرای برنامه های توسعه پنج ساله، برخی اقدامات حمایتی دیگر در مقابل با فقر نیز به طور ویژه طراحی شد و به اجرا درآمد.

اصل چهل و سوم قانون اساسی

برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادگی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

۱- تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه.

۲- تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد. این اقدام باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد صورت گیرد.

اصل چهل و سوم قانون اساسی

- ۳- تنظیم برنامه اقتصادی کشور به صورتی که شکل و محتوا و ساعات کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی، فرصت و توان کافی برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد.
- ۴- رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری.
- ۵- منع اضرار به غیر و انحصار و احتکار و ربا و دیگر معاملات باطل و حرام.
- ۶- منع اسراف و تبذیر در همه شئون مربوط به اقتصاد، اعم از مصرف، سرمایه‌گذاری، تولید، توزیع و خدمات.

اصل چهل و سوم قانون اساسی

۷- استفاده از علوم و فنون و تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور.

۸- جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور.

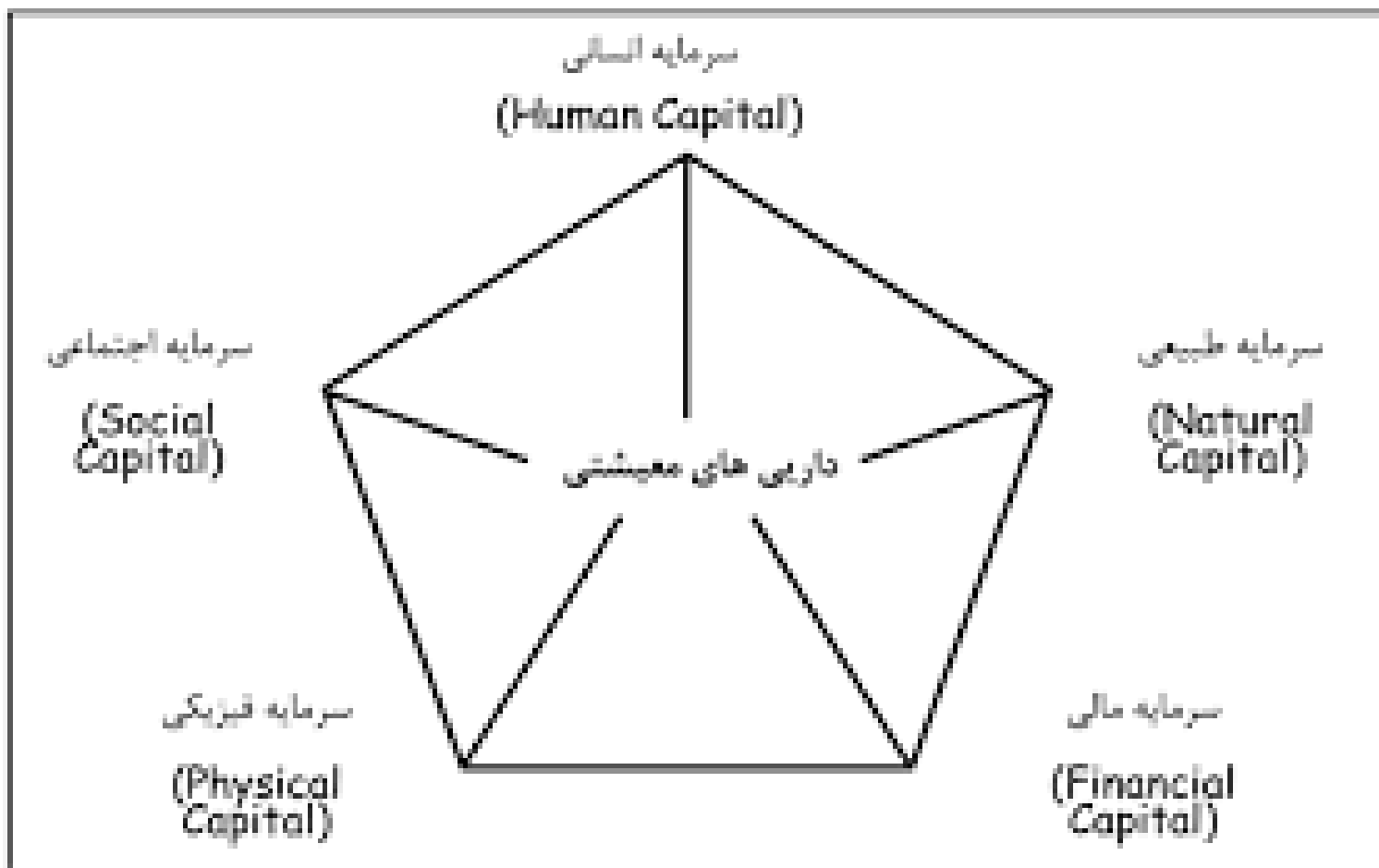
۹- تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند.

معیشت پایدار

- معیشت پایدار یک رهیافت است برای فقرزدایی.
- در رهیافت معیشت پایدار کمک می‌شود تا معیشت بر پایه نظامات موجود بنا شود. نظاماتی که باعث می‌شود که علی‌رغم دسترسی محدودتر به منابع، فقرا همچنان زنده بمانند.

دارایی های معیشتی

شرایط لازم برای معیشت پایدار

- ۱. از نظر اقتصادی کارآمد باشد یعنی اینکه ریخت و پاش نکند.
- ۲. باید به اصول اخلاقی عدالت اجتماعی مبتنی باشد. به عبارت دیگر معیشت یک خانواده نباید جلوی معیشت سایر افراد در جامعه را بگیرد.
- ۳. باید بر اساس یکپارچگی زیست بومی استوار باشد. یعنی از نظر زیست محیطی به گونه‌ای نباشد که باعث از بین رفتن منابع برای سایرین و نسل‌های بعدی شود.
- ۴. باید انعطاف‌پذیر باشد. خودش را با شرایط استرس‌زای محیطی وفق دهد

راهبردهای معیشتی

- راهبرد معیشتی نشان دهنده اهداف و ترکیب فعالیتها و انتخاب های افراد برای تحقق اهداف معیشتی است.
- استراتژی های معیشت خانوارها به طور مداوم با تغییر در سیاست ها و سیستم ها، محیط خارجی و سرمایه خود تعدیل می شود. از نظر تئوری، کشاورزان در مناطق مختلف در معرض خطر بلایای طبیعی، استراتژی های معیشتی متفاوتی را با توجه به تفاوت های اجتماعی و اقتصادی خود اتخاذ می کنند.

چارچوب معیشت پایدار

- معیشت پایدار در گفتمان توسعه به عنوان یک چارچوب تحلیلی، یک هدف توسعه و حتی رویکردی برای تصمیم‌گیری سیاست‌گذاری مورد بحث قرار گرفته است.
- چارچوب معیشت به عنوان یک ساختار تحلیلی برای مقابله با پیچیدگی معیشت، درک تأثیرات بر فقر و شناسایی جایی که بهترین مداخلات را می‌توان انجام داد، در نظر گرفته شده است.
- این چارچوب به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفته است و به یک پارادایم کلاسیک برای مطالعه معیشت خانوار تبدیل شده است.

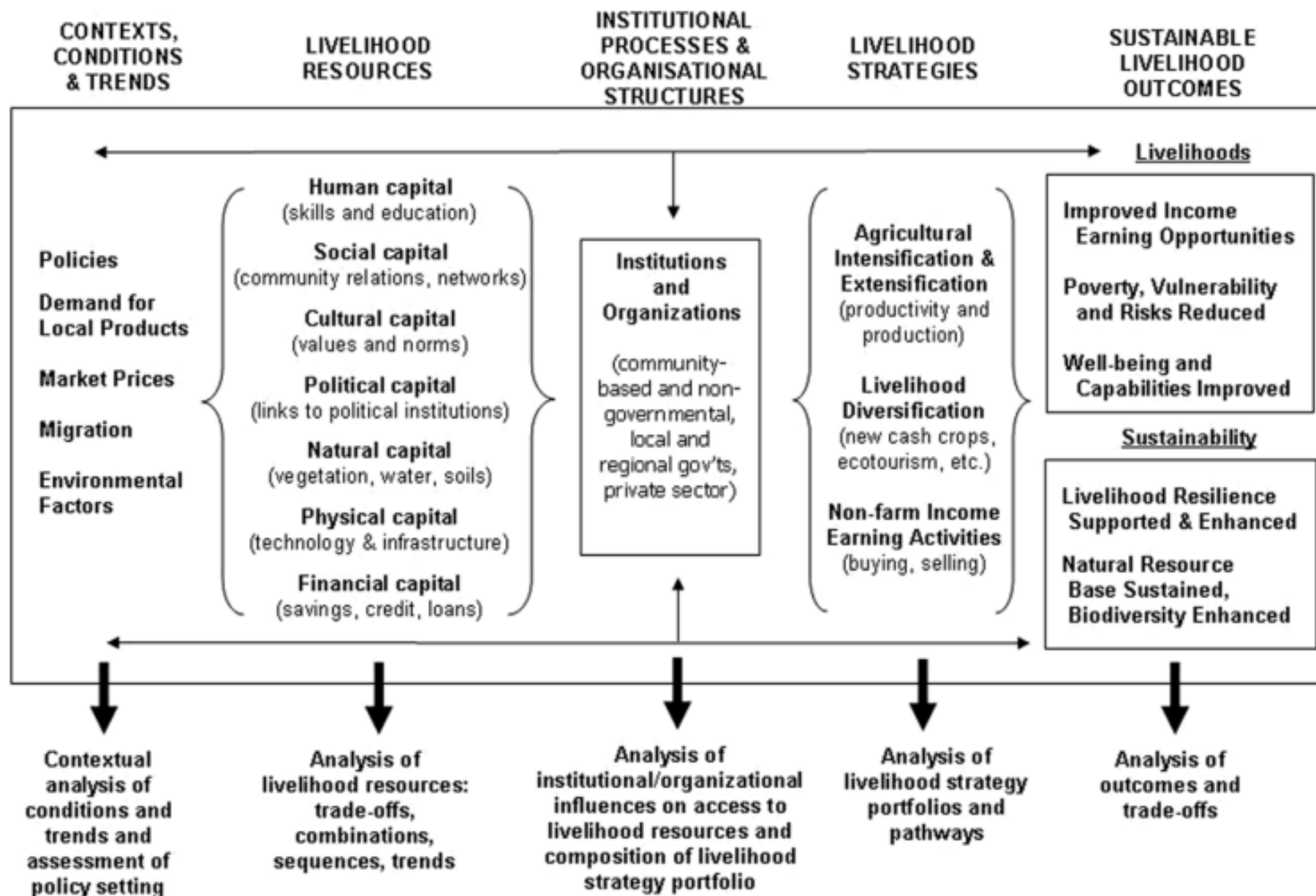

FIGURE 1 Sustainable livelihoods framework.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

- سهم بالای مناطق روستایی در ارزش افزوده بخش کشاورزی و دامپروری نشان دهنده اهمیت این مناطق در تولید و تامین غذای مورد نیاز جامعه است. لذا توجه ویژه به این بخش برای حفظ امنیت غذایی و به تبع آن امنیت ملی لازم و ضروری است.

جمع بندی و نتیجه گیری

- صرف بهبود وضعیت درآمدی نمی توان انتظار بهبود وضعیت ساکنان مناطق روستایی را داشت. در این خصوص باید تنوع ساکنان مناطق روستایی از جنبه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی را مورد توجه قرار داد و به تفاوت قابلیت ها و امکانات مختلف در برنامه ریزی توجه شود تا بتوان سیاست های حمایتی بر اساس ویژگی ها و قابلیت های خاص هر منطقه پیشنهاد داد.

سپاس از توجه شما